

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

obor sociální a kulturní ekologie

Bc. Ondřej Dvořák

Václav Klaus a „příroda“

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Arnošt Novák

Praha 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil pouze uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a v elektronické databázi vysokoškolských kvalifikačních prací a v souladu s autorským právem používána ke studijním účelům.

V Praze dne 12. listopadu 2010

Ondřej Dvořák

Děkuji Mgr. et Mgr. Arnoštovi Novákovi za vedení mé práce a Phdr. Ivanu Ryndovi za konzultace.

Abstrakt

Práce vychází z předpokladů formulovaných sociologií vědění (Bourdieu, Berger & Luckmann) a autory diskurzivní analýzy (Foucault, Fairclough) o sociálním základu definic reality a o mocensko-hierarchických aspektech vtělených již z podstaty do těchto definic. Za pomoci přístupu kritické diskurzivní analýzy zkoumá autor této práce knihy a texty Václava Klause věnující se životnímu prostředí. Osobní motivací této práce je přesvědčení o podstatném vlivu Václava Klause na názory populace České Republiky a o tom, že názorové střety, které Václav Klaus často vede s různými zástupci „environmentalismu“, jsou ve své podstatě střetem o definici reality – o diskurz a paradigma. V důsledku tohoto přesvědčení se autor práce rozhodl studovat základní paradigma Václava Klause, z něhož vychází jeho představa přírody, a názory týkající se otázek životního prostředí.

Klíčová slova: Václav Klaus, příroda, životní prostředí, diskurz, diskurzivní analýza

Abstract

Thesis is based on the views of authors of sociology of knowledge (Berger, Luckman, Bourdieu) and authors of discourse analysis (Foucault, Fairclough). The central assumption is that knowledge is socially constructed and that this construction has its strong ideological and hierarchic aspects. Author is analyzing books and texts of Vaclav Klaus using the critical discourse analysis. Author is convinced that Vaclav Klaus has a substantive influence on public opinion in Czech Republic. Also author is convinced the struggle in the discussion over environmental topics is based in different basic assumptions of discussion participant. Thus author decided to analyse the Vaclav Klaus's basic assumptions for the notions of nature and environment.

Keywords: Vaclav Klaus, nature, environment, discourse, discourse analysis

Obsah:

1. Úvod	5
1.1 Téma	5
1.2. Struktura	7
2. Teoretická část	8
2.1. Základní předpoklady – Sociální konstruktivismus	8
2.2. Základní pojmy	11
2.3. Metoda – kritická diskursivní analýza	15
2.4. Analýza jazyka.....	17
2.5. Data.....	18
2.6. Výzkumné otázky	20
3. Analýza	20
3. 1. O Václavu Klausovi.....	20
3.2. O přírodě.....	25
3.3. O názorových odpůrcích.....	29
3.4. Oslovování čtenáře, tematizace čtenáře.....	34
3.5. Co v textu chybí:.....	34
4. Interpretace	36
4.1. Popis	36
4.2. Kritika	39
4.3. Shrnutí.....	57
5. Závěr	58
6. Seznamy literatury:	60
6.1. Analyzovaná literatura.....	60
6.2. Použitá literatura	61
6.3. Internetové zdroje	63

1. Úvod

1.1 Téma

V předkládané diplomové práci jsem se rozhodl analyzovat texty současného prezidenta Václava Klause, jednoho z nejvýraznějších politiků polistopadové historie České Republiky. Václav Klaus (*1941) je vzděláním i praxí ekonom. Vystudoval Vysokou školu ekonomickou v Praze, posléze byl zaměstnán jako vědecký pracovník Ekonomického ústavu Československé akademie věd (ČSAV), úředník Státní banky československé a poté opět působil v ČSAV, tentokrát v Prognostickém ústavu. Po politickém převratu v roce 1989 vstoupil do politiky. Nejprve jako ministr financí, posléze jako místopředseda vlády ČSFR. Byl předsedou Občanského fóra, po jehož rozpadu založil Občanskou demokratickou stranu (ODS), jíž také od vzniku v roce 1992 do roku 2002 předsedal. Jako předseda ODS vyhrál dvoje volby a byl premiérem republiky po dvě volební období. V roce 2003 byl Václav Klaus poprvé zvolen prezidentem České Republiky, podruhé se tak stalo v roce 2008. Václav Klaus je dlouhodobě pozitivně hodnocen v průzkumech veřejného mínění. Podle výzkumu hodnocení přínosu českých politiků za posledních 20 let hodnotí 66 procent obyvatel České Republiky přínos Václava Klause v období 1989-2009 jako velmi příznivý nebo spíše příznivý.[Web 2] Ve výzkumech důvěry veřejnosti v prezidenta České Republiky je Václav Klaus dlouhodobě hodnocen nadprůměrně.

Václav Klaus se během své politické kariéry věnoval i publikační a přednáškové činnosti. Roku 1995 byl jmenován profesorem pro obor financí na VŠE v Praze. Je autorem mnoha knih s politickou či ekonomickou tematikou zpracovaných především ve formě článků a esejů. Jeho knihy o globálním oteplování (Modrá, nikoliv zelená planeta, 2007 a Modrá planety v ohrožení, 2009) byly několikrát vydány i v zahraničí. Václav Klaus se sám označuje za ekonomického liberála, konzervativce a za zastávce pragmatické politiky. Jeho názory jsou médií často označovány jako kontroverzní. Veřejně se Václav Klaus vyjadřuje k mnoha tématům, k nimž již od počátku jeho politické kariéry více či méně patří i téma životního prostředí a jeho ochrany. Ačkoliv se k otázkám životního prostředí vyjadřoval vždy, stalo se toto téma podstatným objektem jeho zájmu v souvislosti s globálním oteplováním (viz. Klaus 2007, 2009)

s tím, že v souvislosti s těmito otázkami bývá často zmiňován i v zahraničí. Přestože jsou názory Václava Klause v otázkách životního prostředí a problematiky globálního oteplování často označovány jako kontroverzní, nijak se to neprojevuje na jeho stabilní popularitě, a proto se domnívám, že tyto názory občané České republiky ve velké míře akceptují.

Bourdieu [Bourdieu, 1994:111] zdůrazňuje, že váhu textům a promluvám dává do velké míry společenská pozice toho, kdo tento text či promluvu produkuje. V tomto ohledu má Václav Klaus pozici výjimečnou. Je jedním z nejvýraznějších politiků novodobé historie České Republiky, v současnosti zastává již druhé volební funkce prezidenta republiky. Na tomto základu stojí moje přesvědčení o důležité roli jeho názorů v našem společenském a politickém prostředí jakožto názorů reprezentanta určitého myšlenkového proudu, jež chci zkoumat nikoliv z pozice posuzování správnosti či nesprávnosti, ale spíše z pozice popisu těchto myšlenek jako důležité součásti společenského „vědění“.¹ V této práci bych chtěl na základě knih Václava Klause zrekonstruovat obraz či představu přírody a životního prostředí² tak, jak stojí v centru a v základě jeho názorů. Podstatnou součástí této snahy bude i úsilí odkrýt předpoklady a hodnoty, z nichž tato představa vychází. Věřím, že velká část sporů o životní prostředí je dána odlišnými předpoklady (ne vždy uvědomovanými), se kterými účastníci do diskuze vstupují. *„Zatímco jednotlivé elementy paradigmatu jsou v odborné literatuře prezentovány a v určitých mezích i podrobeny analýze a kritice od profesionálů z oboru, masová kultura tyto elementy víceméně nekriticky přijímá...“* [Bednar, 2003;3]³ Podle mého názoru by odkrývání těchto „karet“ mělo pomoci srozumitelnosti daných střetů a mohlo by se jednat i o návod, jak hovořit se zastánci názorů, které v českém prostředí nejhlasitěji reprezentuje Václav Klaus.

---

¹ „...sociologie vědění musí zkoumat vše, co je ve společnosti považováno za „vědění“, a to bez ohledu na platnost či neplatnost tohoto „vědění“.“ [Berger; Luckmann, 1999:11]

² Pojmy příroda a životní prostředí budu v této práci používat povětšinou dohromady. Přírodou chápu souhrn všeho živého, životním prostředím pak životní prostor člověka. Pojem životní prostředí v tomto vymezení nutně zahrnuje též přírodu. Pojem přírody v tomto vymezení však životní prostředí zahrnovat nemusí.

³ Z originálu: *„While the discrete elements of a paradigm do find expression in a technical literature and are subjected within limits to analysis and critique by professionals in these fields, in the popular culture these elements are more or less uncritically accepted...“*

Předmětem zkoumání jsou výroky o přírodě a výroky, které s přírodou v myšlenkách Václava Klause bezprostředně souvisí. Vzhledem, tomu, že mi nejde o přírodu ve fyzickém slova smyslu, bude se tato práce pohybovat výhradně na poli společenských věd. Bakalářské studium humanitních věd a navazující magisterská specializace na katedře Sociální a kulturní ekologie mne „vyzbrojily“ znalostí společenských věd a jejich metodologie, stejně jako znalostí problematiky životního prostředí. Z tohoto důvodu toto téma považuji za odpovídající vyvrcholení mého studia.

1.2. Struktura

V teoretické části definuji jako základní předpoklady této práce v podobě východisek sociálního konstruktivismu a sociologie vědění tak, jak je definují Berger, Luckmann a Bourdieu. [Berger; Luckmann, 1999; Bourdieu, 1994] Na tomto základě jsem si za cíl výzkumu toho, co to je příroda a jaké jsou základní předpoklady tohoto pojetí v myšlenkách Václava Klause, vybral výzkum metodou tzv. kritické diskurzivní analýzy. Spíše než o formálně vymezenou metodu jde o přístup k analýze jazyka – textu. Tento přístup akcentuje jak závaznost jazykově utvářených pojmů pro společnost, tak i praktiky tyto pojmy ustanovující.

V praktické části analyzuji texty Václava Klause a vymezuji je do základních tematických skupin. Snažím se držet pouze Klausových textů a případné odkazy mimo analyzované texty jsou spíše jen okrajové. Výsledky takto analyzovaného textu potom shrnuji v popisné části interpretace. Tato část by měla být přísně popisná a neutrální, měla by přesně odkazovat ke zkoumaným textům. Kritická část interpretace již uvádí výsledky analýzy do širšího kontextu, dochází zde ke kritice jednotlivých částí zkoumaných textů a vyjadřuji zde i své osobní názory.

2. Teoretická část

2.1. Základní předpoklady – Sociální konstruktivismus

V této práci budu vycházet z předpokladů sociálního konstruktivismu, který definuje sociální realitu a její obsahy nikoliv jako objektivní fakt, ale jako výsledek sociální interakce a komunikace. Základní předpoklady pro vymezení této práce formuluji podobně jako Vašát [Web1]: „1) *kritický přístup ... vědění (s naším věděním o světě by se nemělo zacházet jako s objektivní pravdou), 2) historická a kulturní specifická (naše pohledy na svět a vůbec jeho chápání jsou historicky a kulturně determinované), 3) vztah vědění a sociálních procesů (vědění samo je produkováno a udržováno sociální interakcí), 4) vztah mezi věděním a sociálním jednáním (určité vědění vede vždy k určitému sociálnímu jednání, přičemž zároveň vylučuje jiné).*“

Cílem mojí práce je analýzou textů Václava Klause zrekonstruovat jeho představu o tom, co je příroda, najít hodnoty a názorová východiska, která stojí v jádru jeho pohledu na přírodu a životní prostředí. Toto jádro je možné chápat jako součást toho, co označuje termínem sociální paradigma Charles Bednar : „*Termín „sociální paradigma“ ... odkazuje ke skupině společensky sdílených jazykových zvyklostí, přesvědčení, pojmů a hodnot, které tvoří základ společnosti a dodávají legitimitu jejím zvyklostem a institucím. Každá lidská společnost, od archaické po moderní, vyrůstá z obecného souhrnu přesvědčení o tom, jak svět funguje a jakým způsobem by měli lidé vstupovat do interakcí s tímto světem a s ostatními lidmi. Sociální paradigma tvoří podstatu specifického vidění reality, příběhu nebo vyprávění, které dává lidské zkušenosti na různých stupních vývoje svůj smysl.*“ [Bednar, 2003:3]⁴ „*Na sociální*

---

⁴ Z originálu: „*The term „social paradigm” ... refers to a body of language uses, beliefs, concepts and values collectively shared by a society which forms the basis for and provides legitimation of the practices and institutions of that society. All human societies, from preliterate to technoindustrial, embody a common set of beliefs about the way the world works and how humans are to interact with that world and one another. A social paradigm constitutes a particular vision of reality, a story or narrative which makes sense of the human experience at various stages of human development. ...*“

paradigma můžeme nahlížet jako na mapu, která jedincům pomáhá procházet napříč daným sociálním a přírodním prostředím. To, jak jsou události vnímány, jak jsou věci poznávány a popsány, co je chtěné a co ne, to jsou otázky, na které dostává jedinec odpověď v rámci kontextu sociálního paradigmatu, v nezpochybněném kulturním médiu, které obklopuje jeho existenci.“ [Bednar, 2003:3]⁵

Tato slova je nutno rozšířit o skutečnost, že těchto paradigmat, těchto konstrukcí a definic reality je mnoho, překrývají se, stojí vedle sebe nebo proti sobě. Osobně vycházím z koncepce Bergera a Luckmanna [Berger; Luckmann, 1999], kteří původ definic reality připisují společnosti, ve které, a na jejímž základu, díky každodenním interakcím vznikají.⁶ Co společnost, to jiná definice reality. Rovněž uvnitř jedné společnosti existuje definic reality více.⁷ Na tomto místě bych však rád podotknul, že jsem dalek toho, abych tyto jednotlivé definice relativizoval v tom smyslu, že jsou si všechny rovny a že jsou všechny stejně „dobré“. Kdyby tomu tak bylo, neměnily by se, musely by být všechny stejně dokonalé a tím pádem by spolu ani nemohly soupeřit, což jistě není pravda.⁸ Tyto popisy, modely skutečnosti, jsou v neustálém vývoji, v procesu neustálé změny v reakci na fyzikální i sociální svět. Přizpůsobují se novým situacím a skutečnostem. Odkrývají nové prvky reality. Například tzv. ekologický problém je v naší společnosti poměrně novým termínem. Vytvořilo se několik modelů a způsobů „jak s ním zacházet“, přičemž každý zahrnuje jiné aspekty, přistupuje k problému z jině

---

⁵ Z originálu: „A social paradigm may be viewed as a map which assists individuals in a society to traverse a given natural and social environment. How events are perceived, how things are to be known and described, what is desirable and what is noxious are questions that are answered for the individual within the context of the social paradigm, the taken-for-granted cultural medium in which the individual exists.“

⁶ Rád bych citoval i Friedricha Hayeka: ...každé užití jazyka je zatíženo teoriemi o našem prostředí či jeho interpretacemi... vše o čem si myslíme, že je faktem, je již teorií ...“ [Hayek, 1995:116]

⁷ „...je tolik způsobů, jak se stát člověkem a být člověkem, kolik existuje lidských kultur. Lidství je socio-kulturně proměnlivé.“ [Berger; Luckmann, 1999:52]

⁸ „Střet alternativních symbolických světů s sebou nese problém moci. Jde o to, které ze soupeřících definic reality ve společnosti „získá převahu“. Každá ze společností, jež stojí proti sobě s odlišnými symbolickými světy, si vytvoří pojmové aparáty s cílem tyto své cíle hájit a udržet.“ [Berger; Luckmann, 1999:109]

perspektivy, využívá jiných slov a slovních spojení k jeho tematizaci a v neposlední řadě také každý z těchto způsobů vyhovuje jiným zájmům a předpokladům.

Mezi společnostmi a jejich definicemi reality existuje dialektický vztah vzájemného ovlivňování, přičemž musím zdůraznit, že to, že je “realita” určitým způsobem sociálně konstruovaná, neznamená, že by tento konstrukt nebyl pro členy společnosti závazný a že by tyto základní definice skutečnosti šlo měnit ze dne na den. [Berger; Luckmann, 1999:127] Tento střet definic reality je nejlépe viditelný v oblasti politické argumentace, o níž jistě nejde říci, že by bylo možné ji brát na lehkou váhu, nebo že by tento argumentační boj byl snadný a nové definice by se zde prosazovaly bez velké námahy. „*Souboj, ve kterém se skupiny profesionálů střetávají proti sobě je par excellence příkladem symbolického střetu za zachování nebo změnu sociálního světa skrze zachování nebo změnu definice tohoto sociálního světa a jeho uspořádání...*“ [Bourdieu, 1994: 181]⁹ „*Střet alternativních symbolických světů s sebou nese problém moci. Jde o to, které ze soupeřících definic reality ve společnosti „získá převahu“. Každá ze společností, jež stojí proti sobě s odlišnými symbolickými světy, si vytvoří pojmové aparáty s cílem tyto své cíle hájit a udržet.*“ [Berger; Luckmann, 1999:109]

To, že v jádru různých politických názorů jsou různé soubory hodnot, skvěle demonstroval nový ministr životního prostředí Pavel Drobil, když uvedl: “...*mlok a květinka prostě nejsou nad člověkem.*” [Web 3] Tímto výrokem odkazuje na základní hodnoty, o kterých bude řeč i v této práci, k určitému základnímu souboru hodnot a názorů, podle kterých jsou posléze jednotlivé skutečnosti posuzovány. Z hierarchie těchto hodnot vyplývají názory, které akcentují nebo naopak upozadují některé aspekty reality. Nejde vše brát jako stejně důležité. Základem lidského uvažování je rozkládání pozornosti mezi věcmi důležitými a méně důležitými. V tomto ohledu se od sebe liší jednotlivci a skupiny, neboť přiřkládají váhu jiným aspektům reality. „*Tematizovat něco neznamená pouze hovořit o něčem. Tematizací jsou jen jedny významové složky vyzdvihovány.*“ [Šmídová, 2007:110] V důsledku takového výběru je každá definice

---

⁹ Z originálu: “*The struggle which sets professionals against each other is no doubt the form par excellence of the symbolic struggle for the conservation or transformation of the social world through conservation or transformation of the vision of social world and of the principles of di-vision of this world...*”

reality zatížena ideologickými vlivy. „Žádné lidské myšlení ... není odolné proti ideologizačním vlivům pocházejícím z jeho sociálního kontextu.“ [Berger; Luckmann, 1999:16] Tito autoři dále uvádějí: „Každý úhel pohledu, ať už s ním souvisejí jakékoliv doprovodné teorie či dokonce světové názory...se bude vztahovat ke konkrétním společenským zájmům skupiny, která tento pohled zastává.“ [Berger; Luckmann, 1999:88] S tímto názorem souhlasím, pouze bych chtěl uvést upřesnění, že ne ve všech oblastech lidské činnosti nebo lidského vědění jsou tyto ideologické vlivy a mocenské zájmy tak patrné a nebo tak podstatné. To, jakou má mít barvu naše pyžamo je věc, které se ideologické vlivy tolik netýkají. Volbou nevhodného společenského oblečení bychom se mohli dostat i k určitému pohoršení nebo k určitým restrikcím. Nošení burky je v současnosti politickým tématem ve Francii.

2.2. Základní pojmy

2.2.1. Diskurz a paradigma

Na tomto místě bych chtěl pro účely této práce definovat několik pojmů, které budu dále používat. Jako první bych rád definoval pojmy paradigma a diskurz. Pro mé uvažování byl v počátku formulování této práce důležitý především pojem paradigma. Až později jsem se při pátrání po metodě, která by mi pomohla odhalit základní paradigmatické předpoklady, dostal skrze diskurzivní analýzu k pojmu diskurz. Oba dva termíny v podobě, v jaké je budu používat, sice vznikly v rámci zkoumání historie vědy v přibližně stejné době, přesto se spolu nepřekrývají a málokdy bývají tematizovány společně. Může to být i proto, že ačkoliv vznikaly ve stejném oboru, je jejich vznik spojen s jiným prostředím a jiným souborem dat. Pojem paradigma definoval Thomas Kuhn na výzkumu historie fyziky v americkém prostředí. Diskurzem se v souvislosti se sociálními vědami a filosofií zabýval Michel Foucault v kontinentálním, konkrétně francouzském prostředí. Oba termíny se rozšířily mimo své původní vymezení a v současnosti chápány jsou různě. Kuhnovo paradigma označuje obsahové předpoklady věd v daném období. Jde o to, co je pro vědu a vědecké zkoumání relevantní a co ne a jakými způsoby výzkum vést. Kuhnovými slovy: „*Za paradigma považují obecně uznávané vědecké výsledky, které v dané chvíli představují pro společenství odborníků*

model problémů a model jejich řešení.“ [Kuhn, 1997:10] Kuhn tímto pojmem vyvracel představu vědy jako kumulativního nárůstu vědění ve prospěch obrazu vědy, která se skokově mění vždy podle toho, které paradigma přijme za své a jaké pole pro vědu paradigma vymezení. Pojem se posléze rozšířil i do jiných oblastí, proto, jak jsem již uváděl u Charlese Bednara, pojem „sociální paradigma“ *„odkazuje ke skupině společensky sdílených jazykových zvyklostí, přesvědčení, pojmů a hodnot, které tvoří základ společnosti a dodávají legitimitu jejím zvyklostem a institucím.*“ [Bednar, 2003:3] S Kuhnovým paradigmatem tento výraz pojí jeho obecné vymezení jako jakési množiny hodnot a předem vymezených možností popisu reality.

Pokud jde o pojem diskurz, tento má svůj původ v jazykovědě a označoval formu psané i mluvené řeči. Pro Foucaulta je diskurz verbalizované vědění, formace vědění. Je to systém vědění, systém výpovědí o vědění, ale stejně jako v případě paradigmatu, jde o určitou množinu hodnot, která určuje o čem a jak se dá vypovídat, a tím stanoví možné popisy reality a i realitu samotnou. Rovněž tak je pro oba dva pojmy shodné, že jejich jádro se nemusí v jednotlivých výpovědích vyskytovat explicitně, názorně a jasně, ale často implicitně, jakoby samo sebou, v předpokladu a někdy i bez toho, aby si tyto předpoklady autor a nebo recipient textu uvědomoval. Oproti paradigmatu je pojem diskurz zvláště v pojetí kritické diskurzivní analýzy mnohem více navázán na konkrétní způsoby a formu výpovědi. Tento aspekt v pojmu paradigma obsažen není. Vzhledem k tomu, že metodou, jež bude použita pro tuto práci, bude diskurzivní analýza, pokusím se v následujícím odstavci pojem diskurz rozebrat ještě hlouběji.

2.2.2. Diskurz

Ještě před Foucaultem byl diskurz v lingvistice používán k označení nadvětných struktur textu, jednotek textu rozsáhlejších než věta, případně jako označení specifického užití jazyka v písmu a řeči (novinářský, filosofický diskurz atp.). Ačkoliv existuje mnoho dalších definic a přístupů k pojmu diskurz, pro tuto práci je klíčové vymezení podle Michela Foucaulta, jenž uvádí, že diskurz je souhrn *„... praktik, které systematicky vytvářejí objekty, o nichž se mluví.*“ [Foucault, 2002: 78-79] Jinými slovy v linii této citace: *„Diskurz ... strukturuje realitu tím, že vymezuje za prvé jaké objekty*

jsou poznatelné, vhodné zájmu či vůbec reálně existující, za druhé kdo má právo vytvářet pravdivá tvrzení o realitě a kdo je z takové tvorby vyloučen, a za třetí jaké jsou legitimní způsoby používání a rozvíjení kategorií, jimiž je svět v dané době uchopován.“ [Zábrodská, 2009:34] ¹⁰

Abychom uvedli diskurz do souvislosti s předpokladem sociální konstrukce reality, můžeme také říci, že diskurz je sociální institucí. [Hájek, 2007:23]. Tímto se posuneme od Foucalta směrem k autorům takzvané kritické diskurzivní analýzy, jako je Norman Fairclough či Teun van Dijk. Ačkoliv z Foucalta vycházejí, v mnohém se od něho odlišují. Jedním z těchto rozdílů, který přijímám i já, je chápání diskurzu jako sociálně konstruovaného. Pro Foucalta je diskurz na jednotlivých aktérech nezávislý a pro jejich chování určující. [Hájek, 2007:23] Pro zástupce kritické diskurzivní analýzy existuje mezi diskurzem a společností dialektický vztah podobný vztahu mezi společností a institucemi této společnosti jak ho definují Berger s Luckmannem. [Berger; Luckmann, 1999] Zastánci kritického přístupu kladou důraz na diskurz jako proces (děj), zaměřují se na projevy diskurzu. Dalším vymezením, které je nutné pro pojem diskurz uvést je, že v této práci nebudu uvádět pojem diskurz ve smyslu jediné oblasti všech tvrzení, tedy jediného možného, ale naopak budu diskurz a diskurzy pojímat jako různé identifikovatelné soubory tvrzení, které se vyskytují ve vzájemných vztazích, v našem případě ve vztazích soupeřících o dominanci.

2.2.3. Moc

Podstatným aspektem a pojmem, ke kterému je tato práce vztažená, je pojem moci ve spojitosti s věděním. Ačkoliv se nikdy nemluví o moci přímo, je oblast kterou zkoumáme – oblast politických textů – příkladem souboje o nadvládu nad diskurzem, případně soubojem diskurzů o dominanci par excellence. O tom, že diskurz jako sociální instituce má závaznou moc, že je to nástroj, kterým je vnášen řád do chaotického světa, jsem již hovořil. Moc nemá být slovy Foucaulta chápána „jako

---

¹⁰ Tato definice je definicí paradigmatu T. Kuhna („Za paradigma považují obecně uznávané vědecké výsledky, které v dané chvíli představují pro společenství odborníků model problémů a model jejich řešení.“ [Kuhn, 1997, 10] hodně podobná.

vlastnictví, nýbrž jako strategie, takže její projevy ovládnání nejsou připisovány jejímu „přivlastnění“, ale disponování s ní, manévrování, taktikám, technikám, uspořádáním... za její model vezmeme spíše nikdy neutuchající bitvu, než smlouvu o postoupení určitého majetku či dobytí a zmocnění se nějakého území. Je zkrátka třeba připustit si, že moc je spíše praktikována než vlastněna .../je/ účinkem souboru strategických pozic - účinkem, jenž manifestuje a někdy i rozšiřuje pozici těch, kdo vládou.“ [Foucault 2000: 61] Moc je těsně spojena s produkcí vědění: „...moc a vědění implikují přímo jedno druhé, neboť neexistuje vztah moci, aniž se v korelaci k němu konstituuje pole vědění, ani neexistuje vědění, které současně nepředpokládá a nekonstituuje vztahy moci.“ [Foucault 2000: 62]. Slova Foucalta uvádím s distinkcí, kterou k němu přidává kritická diskurzivní analýza a to, že vztah mezi společností a diskurzem je dialektický. Tato sociální instituce formuje společnost, ale je v opačném směru společností formována. Přesto je pro všechny závazná a nelze z ní uniknout. To, v čem žijeme, náš svět, je zformovaná moc/vědění. Toto je podstatou politických soubojů o pojmy, protože každá definice pojmů s sebou nese doprovodné efekty v podobě toho, co se jeví jako vhodná politická řešení a co ne. Toto je podstatou nikdy nekončících sporů a to, co je demokracie, svoboda, lidská práva a koneckonců, pro náš případ i co je příroda, životní prostředí a v jakém vztahu jsou k člověku.

2.2.4. Ideologie

Dalším pojmem úzce spjatým s pojmem předchozím je ideologie. Ideologií rozumím soustavu názorů, přesvědčení a hodnot a s nimi spojenou rétoriku a argumentaci, jejímž cílem je prosazení právě těchto názorů, přesvědčení a hodnot. Ideologii rozeznávám především v oblasti politiky, kdy jde o prosazení nebo obranu výše zmíněné soustavy názorů, přesvědčení a hodnot, ale také o prosazení zájmů zainteresovaných jednotlivců či skupin. Ideologii nebo ideologičnost nevnímám a ani nepoužívám v negativním slova smyslu. Chápu ji jako legitimní souhrn určitých hodnot a nástrojů k jejich prosazení. Mezi předpoklady takto vnímané (v kladném významu) ideologie zahrnuji i vzájemnou soutěž jednotlivých ideologií s tím, že z podstaty hájení zájmů určitých jednotlivců a skupin by nemělo dojít ke stoprocentnímu naplnění té či oné ideologie. Jediná vítězná ideologie by se totiž stala totalitní a neexistence

oponujících ideologií by této totalitní ideologii umožnila realizovat se jako nezpochybňované dogma.¹¹ U tohoto pojmu je nutné ještě uvést, že Václav Klaus ideologii chápe záporně, používá ho jako pejorativní označení pro jednostranné vidění světa. Ideologové se v jeho vidění snaží pomocí takto zjednodušeného výkladu světa dostat k moci. Píši-li tedy o ideologii já, platí moje vymezení. Pokud cituji nebo vykládám argumentaci Václava Klause, uplatňuje se jeho vymezení.

2.3. Metoda – kritická diskursivní analýza

Odpověď na otázku po základních definicích, které určují názory Václava Klause na přírodu a životní prostředí jsem se rozhodl hledat pomocí přístupů rozvíjených pod názvem diskurzivní analýza, konkrétně kritická diskurzivní analýza (critical discourse analysis - CDA) a to zejména tak jak ji definoval Norman Fairclough v knize *Language and Power* [Fairclough, 2001]. Diskurzivní analýza obecně není specifickým postupem analýzy textů jako spíše specifickým přístupem k analyzovaným textům. Výběr analyzovaných textů spojuje centrální téma, v našem případě pojem přírody. Témata, která jsou ve zkoumaných textech s pojmem bezprostředně související, беру jako součást argumentace, která centrální téma (přírodu) pomáhá vysvětlit. Pro účely diskurzivní analýzy je důležité, které aspekty jsou pro tuto tematizaci vybrány (a které chybí). Pozornost je v tomto přístupu ve velké míře směřována na kontext, do kterého je centrální téma umístěno. Budu-li parafrázovat Šmídovou [Šmídová, 2007:112], pak kontext často stojí na implicitních a nezpochybněných základních předpokladech a na očekáváních toho, jak se věci mají. A právě tato oblast nevyřčených předpokladů je cílem zájmu diskurzivní analýzy. Uvedený přístup se mi pro tuto práci zdá vhodný i díky svému zaměření na politickou sféru a na projevy moci v rámci diskurzu, stejně jako díky svému důrazu na konkrétní výzkum jazyka a textu. Z tohoto pohledu se slovy Olgy Šmídové „*Diskurzivní analytici ... zabývají diskurzem* (textem – pozn. autora) *jako politickou (politicko-ideologickou) praxí, která konstituuje, udržuje, naturalizuje anebo mění mocenské vztahy.*“ [Šmídová, 2007: 103-104]

---

¹¹ Toto pojetí vychází ze slovníkových hesel v [Blackburn 1994; Filosofický slovník 1995; Sokol, 2004]

Kritická diskurzivní analýza v podání Normana Fairclougha se oproti jiným odnožím kritické diskurzivní analýzy zaměřuje na jazykové projevy diskurzu a nechává stranou neverbální komunikaci. Nevěnuje se ani kognitivním aspektům diskurzu, tak jako to například dělá Ruth Wodak či Teun Van Dijk¹². Stejně jako v případě definice diskurzu, i v případě definování metodického přístupu budu vycházet z Michaela Foucaulta, i když jeho vymezení nakonec překročím. Centrem Foucaultova zájmu je „*realita pravidel, onen řád diskurzu, který dává konkrétním výpovědím vzniknout.*“ [Vávra, 2006:208] Od konkrétních výpovědí se Foucault snaží abstrahovat na úroveň principů určujících danou oblast. Známe je jeho studium „diskurzu medicíny“, ve kterém ze studia dobových odborných textů vyvozuje principy, jež určují co je vědecké a co ne, které problémy jsou řešitelné a jaké cesty k jejich řešení jsou přijatelné. Nezajímají ho konkrétní výpovědi, ani ty součásti medicíny, které nejsou verbalizovány, tj. například ty, které jsou předávány praxí a nápodobou. Úspěšným popisem diskurzu je pro Foucaulta popis vědění jako systému omezení a pravidel pro formování výpovědi ve významu obsahu, nikoliv formy výpovědi. [Vávra, 2006:7]

Toto Foucaultovské vymezení se pokusím rozšířit přístupem kritické diskurzivní analýzy Normana Fairclougha, jejímž cílem je nejen na základě analýzy dat identifikovat a kategorizovat výpovědi, ale také odkrýt proces jejich utváření. Výsledkem pak není pouze soubor pojmů a tematizací, které odkazují k obsahům, nebo reprezentací těchto kategorií, ale odkrýt praktik a podmínek, které tyto kategorie a jejich objekty a subjekty systematicky vytváří. [Van Dijk, 2002:97]

Kritická diskurzivní analýza chce přispět poznáním k tomu, jaké struktury strategie nebo jiné vlastnosti textu, řeči, verbální interakce či komunikační události hrají roli v reprodukci různých forem dominance. [Zábrodská, 2009] Svoji práci budu vést v tomto směru. Kde se však od kritické analýzy odvracím, to je v motivacích k nastolení rovnějšího komunikačního prostředí, k pluralizaci diskurzů a jejich odideologizování. [Vávra, 2008] Na tomto místě se již vracím spíše k Foucaultovi s tím, že ostatní diskurzy,

---

¹² Kritická diskurzivní analýza (CDA) je spíše nezávislou sítí badatelů, než jasně definovou konkrétní školou. Pro účely této práce budu využívat přístupu Normana Fairclougha. U ostatních proudů jsem si dovolil výrazné tendence zobecnit – je tedy možné, že by někteří výzkumníci v rámci své kritické diskurzivní analýzy definovali pojmy a svůj přístup odlišně.

kteře stojí v protikladu zkoumaného diskurzu nejsou protikladem moci a dominance, ale spíše jinou formou téhož. Mým cílem je dekonstruovat zkoumaný diskurz s tím, že v kritické části budu upozorňovat na příklady, kdy dochází k manipulaci či kdy je rozdíl mezi proklamovanými cíly a skutečností. Avšak nebudu nutně nabízet nějaký jiný lepší diskurz či směr. Jde mi spíše o zmapování zkoumaného diskurzu s jeho důsledky, které mohou být chtěné stejně tak jako nechtěné.

2.4. Analýza jazyka

V přístupech kritické diskurzivní analýzy můžeme díky jejímu důrazu na konkrétní užití jazyka nalézt mnoho praktických rad a návodů, jak konkrétně texty a promluvy analyzovat. V tomto ohledu budu v této práci vycházet především z knihy Normana Fairclougha *Language and Power* [Fairclough, 2001], která přináší praktické postřehy dlouholetého výzkumníka o tom, jak nejlépe ve výpovědích odhalovat projevy diskurzu a moci. Hlavní zaměření je na obsahovou stránku toho, co se říká, jaké jsou vymezovány vztahy mezi objekty výpovědi a jak jsou tyto objekty a subjekty výpovědi definovány. Co se týče toho, jak se věci říkají, uvádí Fairclough následující pomocné otázky, které často pomohou odhalit významové vrstvy, jež bychom jinak mohli přehlédnout. Fairclough [Fairclough, 2001:91-116] je uvádí následovně:

Slovník:

Jakými hodnotícími soudy jsou slova zatížena?

Jsou zde slova vztahující se přímo k nějaké ideologii (třída, zbohatlík, terorista atp.)?

Dochází k nahrazení zavedených pojmů jinými tzv. rewording nebo overwording?

Nacházejí se v textu nějaká výrazná asociační spojení, homonyma, synonyma, antonyma?

Jakými výrazy jsou popsány vztahy mezi jednotlivými aktéry?

Jsou v textu použity eufemismy?

Jsou zde nápadně formální nebo naopak neformální výrazy?

Jaké výrazy jsou použity k popisu subjektů textu?

Jsou v textu použity nějaké metafory?

Gramatika:

Jaké typy podmětu a přísudku jsou v textu používány?

Je v textu zmíněn původce děje?

Objevují se v textu nějaké případy „nominalizace“ – tj. popsání aktivity podstatným jménem?

Jsou věty v činném nebo trpném rodu?

Jsou věty pozitivní nebo negativní?

Jak se v textu používají slovesné způsoby oznamovací, rozkazovací, podmiňovací?

Jak jsou používána zájmena, především „my“, „vy“, „oni“ atd.?

Jakým způsobem jsou užity způsobová slovesa chtít, mít, musit, smět, moci atd.?

Jakým způsobem jsou na sebe napojeny jednoduché věty?

K čemu odkazují spojky (proto, protože, ačkoliv, tudíž) v textu?

Jak jsou používány věty souřadné nebo podřadné? Nejsou věty podřadné vytvářející kontext oproti gramatickému určení obsahově více určující?

Jaké prostředky jsou použity k odkazování dovnitř nebo vně textu?

Struktura textu:

Podřizuje se text určité komunikační konvenci (projev, rozhovor nadřazený/podřazený, výslechy)?

Jakým způsobem je dialog ovládán? Moderuje jej někdo?

Jakým způsobem je text organizován? Co znamenají jednotlivé části textu a jak jdou za sebou?

2.5. Data

Hlavním zdrojem dat pro mou analýzu byly knihy Václav Klaus – Modrá, nikoliv zelená planeta [Klaus, 2007] a Modrá planeta v ohrožení [Klaus, 2009]. Jedná se o knihy prezidenta České Republiky věnované problematice globálního oteplování. Modrá, nikoliv zelená planeta je původní publikací sepsanou za účelem samostatné monografie k dané problematice. Modrá planeta v ohrožení je kniha obsahující sebrané texty psané pro projevy, novinové články, polemiku s odpůrci atd. Jedná se tudíž o texty pro knihu nepůvodní, sebrané. Kniha [Klaus, 2009] navazuje na předchozí titul [Klaus,

2007], doplňuje ho a rozšiřuje. Jedná se o jediné v současnosti existující knihy Václava Klause věnující se čistě problematice životního prostředí.

Analýzu výše uvedených dvou publikací jsem rozšířil o články věnované přírodě a životnímu prostředí dostupné na osobních stránkách Václava Klause. [Klaus, 2002a; Klaus, 2002b; Klaus, 2002c; Klaus, 2002d; Klaus, 2002e; Klaus2003b] Tyto texty spojuje téma přírody a životního prostředí a jejich výběr byl omezen rokem 2007, kdy se do středu zájmu Václava Klause dostalo téma globálního oteplování, které je obsaženo v dříve zmiňovaných knihách. Tento výběr jsem rozšířil ještě o text napsaný v roce 1986 [Klaus, 2003a]. Takto vybrané články analýze, která je založena především na dvou knihách z poslední doby, přinášejí větší plasticitu v ohledech časové i tematické šíře.

Rád bych na tomto místě ještě objasnil, proč se ve své práci nebudu věnovat problematice globálního oteplování, ačkoliv je toto téma ve dvou zkoumaných knihách Václava Klause tématem ústředním. Globální oteplování je velmi podstatnou figurou Klausových textů, v této práci se však chci věnovat spíše pozadí a kontextu, z něhož tato figura – tato tematizace - vystupuje. V kontextu této práce je pro mne tedy Klausova argumentace o globálním oteplováním podružná, jakkoliv jinak jedná o téma vážné a důležité. Globálnímu oteplování se nebudu věnovat ani okrajově, protože jádro tohoto problému, tj. to, zda je globální oteplování faktem a jaké mohou být jeho důsledky, nejsem schopen v rámci svého vzdělání posoudit. Z toho důvodu se v této práci nebudu věnovat ani těm aspektům, které by pro studia sociální a kulturní ekologie byly relevantní.

Po prvním přečtení a „zmapování terénu“ jsem stanovil základní obsahové kategorie, které se staly výchozími oblastmi mé analýzy. Tyto skupiny jsem definoval následovně:

- O Václavu Klausovi – jak se sám autor v textu popisuje, jakým způsobem tematizuje své výroky a svou pozici, jaké jsou jeho hodnoty a motivace, jeho paradigma – ekonomie.
- O přírodě – jak je popisována příroda, jaký je vztah člověka k přírodě, jakým hodnotám podléhá nebo jaké hodnoty určuje.
- O názorových odpůrcích – kdo jsou názoroví odpůrci Václava Klause, jejich popis, hierarchie hodnot, jakým způsobem legitimizují své výpovědi, jaké mají motivace.

- O názorových spojencích – odkud Václav Klaus čerpá, s kým se shoduje, jak je popisuje, cituje
- O čtenáři – jak je v textu budována vazba se čtenářem, jaká je čtenáři přisuzována role.
- Co v textu chybí – pro text je důležité nejen to, co v něm je, ale také to, co v něm chybí.

2.6. Výzkumné otázky

- Jaké jsou základní předpoklady textů Václava Klause o životním prostředí?
- V jakém vzájemném vztahu – hierarchii – jsou tyto předpoklady mezi sebou?
- Jaká je představa přírody v textech Václava Klause?
- Jak Václav Klaus argumentuje ve prospěch svých názorů?

3. Analýza

3.1. O Václavu Klausovi

3.1.1. Osoba Václava Klause – ekonom, ekonomie věda par excellence

Václav Klaus se prezentuje především jako ekonom, člověk, jehož myšlení vychází z předpokladů ekonomie. K tomuto paradigmatu – jeho slovy – se otevřeně hlásí. [Klaus, 2009: 10] Svoji roli ekonoma dokladuje titulem profesora pražské Vysoké školy ekonomické nebo působením na pozici ministra financí. [Klaus, 2009:80] Takto určenou pozici autority ještě posiluje tím, že argumentuje pro stěžejní postavení ekonomie na poli společenských věd. [Klaus, 2003a:26] Vedle toho, že mezi společenskými vědami vyzdvihuje ekonomii na první místo, je dobré poznamenat, že ekologii, hlavně díky její interdisciplinaritě, přisuje menší výpovědní roli než specializovaným přírodovědným disciplínám. [Klaus, 2002b] Ekonomie je podle Václava Klause metodologicky nejlépe propracovanou společenskou vědou, vědou par excellence. [Klaus, 2009:54] Principy lidské racionality, podle kterých se ekonomie řídí, nemají spekulativní charakter „...ekonomové věří, že se jimi lidské chování

v ekonomické oblasti skutečně řídí ...“. [Klaus, 2003a:26] Pro objektivitu ekonomie má hovořit i tvrzení, že ekonomové (oproti environmentalistům – viz níže) nevytvářejí žádná politická hnutí. [Klaus, 2007:40]¹³ Kromě toho uvádí že : „*Ekonom ví hlavně to, že každému problému musí dodat kontext, míru, váhu.*“ [Klaus, 2007:161] Protože kontext své vědy přidává problémům každý podle svého zaměření, je toto tvrzení buď úplně prázdné, jelikož ekonom pak dělá to samé co ekolog či lingvista, nebo Václav Klaus předpokládá, že tuto činnost dělají pouze ekonomové.

Ačkoliv Václav Klaus v textu často zmiňuje, že si nedovolí komentovat či hodnotit poznatky a argumenty jiných vědních oborů, často tak činí. Neopomene ovšem tuto činnost legitimizovat schopnostmi ekonomie nahlížet na všechny aspekty sociálního světa či zmínit, že pro tuto schopnost nahlížet „do kuchyně“ jiných vědních oborů ho opravňuje jeho znalost používaných metod, jako např. statistiky. „*Já sám si v tomto smyslu žádný silný soud vůbec netroufám říkat. To bych lezl do zelí jiným disciplínám.*“ [Klaus, 2009:65] Na následující straně pak pokračuje: „*Mé čtení závěrů klimatologických studií ale říká, že role člověka je při tomto ovlivňování velmi malá.*“ [Klaus, 2009:66] Václav Klaus se tedy ve svých textech prezentuje nejvyšším možným oprávněním a odborností v jedné z nejuniverzálnějších, jestli ne vůbec nejuniverzálnější vědy. Ačkoliv i této své odbornosti vytyčuje hranice, neváhá tyto hranice vzápětí překročit.

3.1.2. Václav Klaus, politik se zkušeností komunistické totality

Na druhém místě (Klaus se prezentuje jako ekonom a (politik) – v závorce) [Klaus, 2009:15;80] se Václav Klaus charakterizuje rolí politika, a to především politika, v jehož zájmu je boj za svobodu. [Klaus, 2007:12] K celé problematice

---

¹³ Nejsm si jist, zda je možné toto tvrdit, protože ekonomická témata byla například v posledních volbách naprosto dominantní a argumentace se vedla hlavně na tomto poli a převážně v ekonomických termínech.

životního prostředí a především globálního oteplování přistupuje politicky. Jeho motivací je boj proti ideologii, jejíž zastánci chtějí ostatním vládnout, omezovat jejich svobodu, kontrolovat je. [Klaus, 2007:17,22,32,123] Schopnost demaskovat své protivníky jako odpůrce svobody mu poskytl život prožitý v komunistickém Československu, jehož státní zřízení omezovalo svobodu jednotlivce, trh a degradovalo životní prostředí. [Klaus, 2007:66,98,127; Klaus, 2009: 82,117] Klaus se prezentuje jako jeden z těch, kteří situaci nahlíží ve své skutečné podstatě [Klaus, 2007:10] Mluví o sobě jako o člověku, jenž se nebojí formulovat myšlenky a názory jinak tiché a mlčící skupiny lidí se stejným názorem. Tato skupina je někdy popisována jako většina [Klaus, 2009:145] jindy jako menšina [Klaus, 2009:78] ¹⁴

3.1.3. Václav Klaus, konzistentní v názorech

Své názory označuje jako „konzistentní“ [Klaus, 2009:10,19], což dokladuje odkazy ke svým předlistopadovým textům a obraty jako: „už tehdy ... (jsem)...kritizoval“ [Klaus, 2007:29,38; Klaus, 2009: 67] Tyto názory jsou výsledkem uvážení „...všech dostupných dat a argumentů“ [Klaus, 2009:27] a jejich prezentace je „dlouhodobě zvažovaným a připravovaným záměrem“. [Klaus, 2009:19]

3.1.4. Václav Klaus, autor knihy o ekonomice globálního oteplování

V knize Modrá planeta v ohrožení Klaus na podporu svých argumentů a pro dokreslení své autority pro argumentaci uvádí sebe jako autora knihy o ekonomice globálního oteplování. [Klaus, 2009:27] Toto je nová vrstva významu, která se v předchozí knize Modrá nebo zelená planeta neobjevovala – role určitého „odborníka“ na problematiku spjatou s globálním oteplováním.

3.1.5. Václav Klaus, šetrný milovník přírody

---

¹⁴ Van Dijk tyto výroky označuje za klasickou populistickou konzervativní rétoriku.[Van Dijk, 1993: 276]

Václav Klaus se nechce nechat vmanévrovat do pozice někoho, kdo by snad přírodu neměl rád. Na přebalu knihy *Modrá planeta* v ohrožení je vyfotografován v horské krajině s alpinistickými holemi a uvnitř knihy přímo říká: *“Budme fér. Útok na environmentalismus a jeho mytologii není útokem na přírodu a životní prostředí. Vykládat jej tímto způsobem je zavádějící.”* [Klaus, 2009:87] V dříve vydané knize uvádí: *„V žádném případě z tohoto mého textu neplyne, že současně s odmítáním substance návrhů environmentalistů nemá být (nebo dokonce nemá být rozvíjeno a podporováno) ekologické vědomí, ekologická vnímavost, ekologická pozornost. Vůbec to také neznamená, že by lidé nemohli a neměli tisíce věcí dělat a ekologicky citlivěji, tedy daleko lépe než dnes. Neznamená to dokonce ani to, že není možné a potřebné mít rozumnou, což ale znamená neenvironmentalistickou politiku ochrany životního prostředí. (Je to stejné jako to, že je třeba mít sociální politiku, ale bez socialistů.)“* [Klaus, 2007:124] Konkrétněji se vyjadřuje o dvě strany dále: *„Zůstaňme u tisíců malých věcí. Zhasíme zbytečně svítící žárovky. Přiměřeně si topme a ještě přiměřeněji si chladíme, protože leckdy stačí otevřít okno. Nezahlcujme se zbytečnými „gadgets“ tedy nenutnými, naši pozornost a soustředěnost spíše rozptylujícími elektrickými spotřebiči. Neříkejme veřejné dopravě „socka“, což mne osobně opravdu velmi uráží. Nemaximalizujme vlastnictví co největšího počtu věcí, pokud možno dovezených z co největší dálky.“* [Klaus, 2007:126] Není tím však myšleno, že by snad bylo možné někoho k takovému životnímu stylu nutit: *„Lidské potřeby jsou neomezené a musí zůstat neomezované i v budoucnu. Asketismus je úctyhodný osobní postoj, ale neměl by být násilím vnucován ostatním.“* [Klaus, 2009:178]

3.1.6. Václav Klaus, součást mlčící skupiny bojovníků za svobodu

Jak již bylo zmíněno, Václav Klaus se popisuje jakou součástí určité mlčící většiny (nebo menšiny). Klaus autory, které cituje, velmi vyzdvihuje a nešetří slovy chvály a vyjmenováváním jejich úspěchů. [Klaus, 2009:13,135] O skupině lidí, s jejichž názory souhlasí, mluví jako o politicky neorganizovaných jednotlivcích. Jindy je

označuje jako zastánce svobody. Citovaní autoři jsou málokdy klimatologové nebo ekologové (ve smyslu vědy), často se jedná o ekonomy, politiky, ale velký prostor dává například i beletristovi Michealu Crichtonovi.

3.1.7. O slovech

Klaus si velmi dobře uvědomuje důležitost definování významu slov v politickém boji. „*Musí být analyzovány jednotlivé věty a co z nich plyne. Lidé to často nedělají.*“ [Klaus, 2007: 118] Můžeme tak usoudit i podle toho, že své protivníky nechce nechat přiblížit se k některým slovům. „*Environmentalismus je ideologie, je to doktrína, naproti tomu, „udržitelný rozvoj“ jsou dvě slova, které může použít kdokoliv.*“ [Klaus, 2009: 93] „*Environmentalisté nechtějí odpovědnost. Odpovědnost není jejich nápadem, je jedním ze základních atributů lidského chování ... Na myšlenku odpovědnosti za škody nemají environmentalisté autorská práva.*“ [Klaus, 2009: 81] Případně environmentalisty obviňuje, že slovům dodávají falešnou souvislost, jako v případě spojení termínu „globální oteplování“ s degradací životního prostředí. [Klaus, 2009: 14] Klaus také navrhuje změnu pojmu „životní prostředí“ ve prospěch termínu „prostředí pro život“, které dle jeho názoru zdůrazňuje fakt, že příroda je zde pro člověka, což je podle něj více pravdu odrážející přístup. [Klaus, 2009: 123]

3.1.8. Přítomnost má větší cenu než budoucnost - diskontování

Za poměrně významnou část své argumentace považuje Václav Klaus kapitoly věnující se tzv. diskontování. Jedná se o pojem z ekonomických teorií označující fakt, že budoucí zisky mají nižší hodnotu než zisky přítomné nebo blízké. Jinými slovy, věcem přítomným se dává větší hodnota před věcmi budoucími. Pro Klause je toto součástí přirozeného lidského uvažování [Klaus, 2007: 72; Klaus, 2009: 163] Oproti tomu environmentalisté slovy o „blahobytu dětí a vnuků“ dávají budoucnosti pomalu stejnou váhu jako přítomnosti, což je podle Klause nesmyslné. [Klaus, 2007: 81]

Zásadní rozpor tkví v tom, že zatímco environmentalisté přistupují k nejistotě, kterou budoucnost přináší opatrně, Klaus a podobně smýšlející kladou o to větší důraz na přítomnost, protože budoucnost je nejistá. [Klaus, 2007: 81]

3.1.9. Útok na konsensus

Klaus neuznává konsensus vědců o určitém tématu jako argument či jako důkaz. [Klaus, 2009: 44,161]. Tento argument s ním sdílí mnoho jiných a jde o častý argument konzervativních think tanků, o který se přou se svými odpůrci.¹⁵

3.1.10. Přirozené – standardní - lidské chování

Klaus často argumentuje lidskou přirozeností, důvěřuje standardnímu lidskému chování [Klaus, 2007: 38; 2009: 60], volá po tom, aby lidé mohli dělat to, co posledních několik tisíciletí. [Klaus, 2009: 75]¹⁶

3.2. O přírodě

3.2.1 Popis přírody

V popisu přírody vychází Václav Klaus z evoluční představy dynamického vývoje, v němž odmítá jakýkoliv ideální stav či rovnováhu. [Klaus, 2007: 18, 22] „*Celé dějiny naší planety ...jsou předmětem permanentního procesu změny, vyvolaných jako endogenními přírodními mechanismy, tak i námi neovlivnitelnými faktory exogenními.*“ [Klaus, 2007: 19] Člověk je součástí přírody, patří do ní, ale na rozdíl od ní „*se chová*“ [Klaus, 2009: 104], čímž je míněno, že reflektuje svoji situaci a rozhoduje se mezi

---

¹⁵ Útok na konsensus je jedním z hlavních cílů tzv. Heidelberského apelu, který Václav Klaus rovněž cituje. Web Sourcewatch [Web 4] uvádí, že iniciátorem tohoto apelu byly nikoliv vědecké, ale korporátní kruhy.

¹⁶ Toto je klasická diskurzivní praktika uzavírání diskuze argumentem, který vypadá velmi přesvědčivě, ale jeho jádro není doložitelné. Co to je přirozené lidské chování? Označíme li nějaké chování za standardní, je jiné chování nestandardní a tudíž nenormální? Klapetek tento argument (Argumentum ad populum) označuje jako jeden ze zavádějících rétorických triků. [Klapetek, 2008: 108]

alternativami podle „preferenční škály“.¹⁷ *Příroda se na rozdíl od člověka nijak „nechová“*. [Klaus, 2009: 104] Příroda se „...*permanentně přizpůsobuje podmínkám....*“ [Klaus, 2007: 22] Změna je to, co přírodu charakterizuje. [Klaus, 2007: 19, 22, 147] Jedním z faktorů, který vyvolává změny v přírodě je i člověk. [Klaus, 2007: 19] Pro člověka je příroda nezbytnou existenciální podmínkou, vytváří ono prostředí pro život, umožňuje jej. [Klaus, 2009: 104] Tímto přístupem však přírodu neničí, nýbrž přetváří. [Klaus: 2002a] Příroda je pro člověka také estetickým objektem. [Klaus, 2009: 104; Klaus, 2002e]. Klaus nezmiňuje limity životního prostředí. Na podobné téma pouze uvádí, že příroda je přiměřeně robustní systém, který má své ochranné mechanismy a leccos „*unese*“. [Klaus, 2009: 121]

3.2.2. Jakou má příroda hodnotu?

Hodnota přírody je plně závislá na člověku, protože jen člověk dává věcem, a tedy i přírodě význam. „*Není žádný hodnotitel zvaný „obecné moudro“, „rozum“, jakákoliv v čase neukotvená bytost nebo něco podobného. Zejména není žádný vnější pozorovatel a hodnotitel, není ani Bůh ...*“ [Klaus, 2007: 69] Informace o této hodnotě lze získat pouze na trhu, kde vzniká cena porovnáním užitečnosti. [Klaus, 2009: 50, 70] Není ani žádná podoba přírody či její součást, kterou by člověk měl povinnost chránit. [Klaus, 2007: 22] Příroda nemá pro rozhodování člověka absolutní důležitost nad jinými problémy. [Klaus, 2003b: 27]

3.2.3. Ekologický problém

Václav Klaus nezpochybnuje ekologický problém. Nikde ho přímo nedefinuje, ale dá se odtušit, že jádro tohoto problému je ve využívání přírody takovým způsobem, který je únosný. Sám přiznává, že tento problém v mnohém spočívá ve vymezení této únosnosti. [Klaus, 2009: 104] Klaus se často a výrazně hlásí k ekologické šetrnosti a úspornosti. [Klaus, 2007: 126; Klaus, 2009: 56, 86] Několikrát se odkazuje k definicím

---

¹⁷ Z tohoto popisu nejspíše vypadávají vyšší živočišné druhy, které se podle této definice také „chovají“.

podobným definici trvale udržitelného rozvoje, který však jako takový nerozeznává nebo neuznává. [Klaus, 2009: 93, 207; Klaus, 2003b]

3.2.4. Co to jsou škody?

Jak již bylo řečeno, jádro sporu o šetrnost a ekologický přístup mezi Klausem a „environmentalisty“ je v tom, co je „únosné“ využívání, co jsou škody a co „doprovodný efekt“. Slovy Václava Klause: „*Měli bychom ... odlišovat „škodou“ a „doprovodný efekt“.* Protože nic není a nemůže být „jen tak“, protože všechno lidské jednání má své doprovodné efekty....“ [Klaus, 2007: 86] „Doprovodný efekt“ není jen nahrazení negativně zabarveného slova „škoda“, ale také slova „externalita“, které je často používáno v ochranářské rétorice. Proti přeceňování externalit Václav Klaus argumentuje často. [Klaus, 2007: 50; Klaus, 2009: 15, 94, 193] Podle něj je význam externalit minoritní, poněvadž naprosto převažují pozitivní efekty lidské činnosti. Pokud se má Václav Klaus vyjádřit k degradaci, která moderní společnost vytváří, odpovídá, že nevidí žádné škody, které by vytvářelo globální oteplování. [Klaus, 2009: 90] Tím se nepřímou vyhýbá otázce. Na jiném místě uvádí: „*Environmentalisté...uměle vytvářejí „škody“...a přitom za ně vnucují zodpovědnost nám všem. Já jejich „škodám“ nevěřím a nejsem svolný s tím, že je mám platit.*“ [Klaus, 2009: 81] Václav Klaus se tedy hlásí k šetrnosti a ekologické citlivosti, přitom z výše naznačeného plyne, že neuznává většinu toho, co je považováno za škody na životním prostředí. Na žádném místě se nezmiňuje o tom, co jsou v jeho očích škody na životním prostředí a v jakých konkrétních případech je vidí. Pokud bych parafrázoval jeho větu, jíž hovoří o solidaritě s budoucími generacemi: „... můžeme se lišit v názoru na patřičnou velikost „koeficientu solidarity“ v prostoru a čase, nikoliv ale v solidaritě samotné.“ [Klaus, 2009: 93], mohl bych říci: Můžeme se lišit v tom, jak moc nám o životní prostředí jde, nikdo nám ale nemůže tvrdit že nám o životní prostředí nejde. Tuto Klausovu argumentaci vnímám hlavně jako snahu oponovat tomu, že by mu o životní prostředí nešlo či že by dokonce byl pro ničení přírody.

3.2.5. Jak na přírodu?

V Klausově pojetí nelze nikomu diktovat, jak se má k životnímu prostředí chovat. [Klaus, 2009: 178] Jen svobodné chování jednotlivců, neomezovaný trh a soukromé vlastnictví zaručí adekvátní využívání přírody. [Klaus, 2007: 29; Klaus, 2009: 100] Oproti knihám o globálním oteplování, kde o veřejných statcích nemluví (dost možná proto, že klima bývá označováno za typický příklad veřejných statků), ve svých článcích připouští netržní řešení pro případ jevů, které se z důvodu nemožnosti soukromého vlastnictví vymykají tržnímu řešení. [Klaus, 2002a; Klaus, 2002b]

3.2.6. Environmentální Kuznětsova křivka

Jak už bylo řešeno výše, Václav Klaus uznává existenci ekologického problému nebo alespoň možnost jeho vzniku. Řešení tohoto problému vidí Klaus hlavně v technickém pokroku, růstu bohatství, svobodě a volném trhu založeném na konkurenci a svobodném vlastnictví. [Klaus, 2007: 28, 61, 66 128; Klaus, 2009: 15, 75, 91, 94, 100, 162] Svou argumentaci pro bohatství a technologický rozvoj staví na tzv. Environmentální Kuznětsově křivce (EKC), která pokud je zobecněna, říká, že po překročení určité úrovně bohatství začne společnost své životní prostředí chránit a jeho poškozování se začne zmenšovat.

Argument o svobodě a volném trhu je nejvýrazněji založen na zkušenosti s komunistickou totalitou v Československu a na zlepšení životního prostředí hned poté, co byl zaveden volný trh a zvětšil se prostor svobodného jednání. Pro Václava Klause je bohatství a technologický pokrok jednoznačným řešením ekologického problému a to, že tyto jevy (stejně tak, jako to říká EKC) mají jistou spojitost s degradací přírody a životního prostředí (až následně ho zlepšují), Klaus v úplnosti nezmiňuje. Uvádí pouze, že *„Jisté problémy vznikají předtím, než právě ono bohatství a technický pokrok dosáhnou určité úrovně.“* [Klaus, 2009: 94]

3.2.7. HDP, univerzální ukazatel

Jediným ukazatelem škod, který se v argumentaci vyskytuje, je pokles HDP či pokles růstu HDP. Kromě toho, že pro Václava Klause jsou eventuální škody způsobené globálním oteplováním mírné nebo malé, uvádí argumenty, ve kterých jsou škody vyčísleny v zanedbatelných procentech HDP. [Klaus, 2007: 60; Klaus, 2009: 212] Ačkoliv při popisu negativních dopadů „environmentalistických“ zásahů do řízení společnosti píše „Cena kterou zaplatíme, nebude jen cenou peněžní. Tou největší bude dopad na lidské bytosti, na jejich životy, jejich svobodu, jejich ztracené příležitosti a jejich psychiku.“ [Klaus, 2009: 79] Nic takového neuvádí v souvislosti s případnými škodami na životním prostředí, ačkoliv by taková slova jistě šla použít.

3.2.8. Zdroje

Zdroje, které nám příroda poskytuje, jsou zdroji jenom díky lidské invenci a technologii, která přeměňuje zdroje „přírodní“ na zdroje „ekonomické“. Ačkoliv zdroje přírodní mohou být vyčerpány, zdroje v ekonomickém slova smyslu jsou před vyčerpáním „chráněny“ systémem cen a poptávky a nabídky. Čím je zdroj vzácnější (je ho dostupné menší množství nebo je těžší ho získat), roste jeho cena a tím i motivace pro hledání zdrojů alternativních. [Klaus, 2007: 50; Klaus, 2009: 93]

3.3. O názorových odpůrcích

3.3.1. Environmentalisté – abstraktní skupina nepřátel

Své odpůrce nazývá Václav Klaus environmentalisty (toto označení je dominantní), případně ekologisty. Vymezuje je oproti ekologům, což jsou vědci věnující se vědní disciplíně ekologii, ale též v některých místech i proti ochráncům přírody. [Klaus, 2007: 87, 132; Klaus, 2009: 84] Environmentalismus je podle Václava Klause ideologickým zneužitím vědy a přirozené touhy po ochraně přírody [Klaus, 2007: 30, 111; Klaus, 2009: 10, 185]. Klaus umisťuje toto „hnutí“ jednoznačně do oblasti politiky, nikoliv vědy. Environmentalismus podle něj nesouvisí ani s přírodou –

chápe ho jako čistě ideologické politické hnutí. [Klaus, 2007: 11, 17] K popisu environmentalismu využívá Klaus dvě velmi silné metafory, a to připodobnění environmentalismu k náboženskému hnutí a k levicové až komunistické ideologii. Uvádí, že environmentalismus a environmentalisté je více méně abstraktní pojem sloužící k popisu neorganizovaného a jinak nepřilíš definovaného proudu. [Klaus, 2009: 50, 92] Základem tohoto hnutí je podle Klause určitý „*myšlenkový základ, který spojuje spoustu lidí, protože v sobě obsahuje jakousi metafyzickou složku.*“ [Klaus, 2009: 62] Ačkoliv je tento termín „umělý“, nemění to nic na argumentaci, v níž je používán, jako kdyby se jednalo o skutečnou jasně definovanou skupinu.

Environmentalisté nejsou přísně definováni a není ani úplně jasné jejich vymezení od „autentických ochránců přírody“.[Klaus, 2007:87] Jediný rozdíl mezi environmentalisty a ochránci přírody, který z textu vyplývá je, že environmentalisté usilují o svobodu ostatních. Toto rozdělení je v podobě my versus oni a je naprosto striktní. Oni jsou iracionální útočníci na svobodu a prosperitu (Barbaři), my je definováno jako zastánci svobody a racionální diskuze. [Klaus, 2009: 84, 177, 199]

3.3.2. Environmentalisté – náboženská sekta

Hned v první kapitole knihy *Modrá nikoliv zelená planeta* odstraňuje Klaus z environmentalismu nálepku vědy, aby ji nahradil slovem metafyzika [Klaus, 2007:18] (ta zde tedy očividně vystupuje jako protiklad vědy) a později si půjčuje slova českého publicisty Ivana Breziny a amerického spisovatele Michaela Crichtona, aby environmentalistické hnutí přirovnal k hnutí náboženskému. [Klaus, 2007: 25, 30, 154; Klaus, 2009:13, 185] Souhlasí s názvy „zelené náboženství“, „oteplovací náboženství“ a s označením Al Gorea jako „velekněze“ tohoto náboženství. [Klaus, 2007: 26] V knize *Modrá planeta v ohrožení* [Klaus, 2009] jsou často uvedena slovní spojení jako: „*věrozvěsti globálního oteplování*“ [Klaus, 2009: 165], „*klimatické bratrstvo*“. [Klaus, 2009: 193] Základ této metafoře dodává citát již zmíněného Michaela Crichtona: „*Jedním z dnešních nejmocnějších náboženství západního světa je environmentalismus. Je v něm původní ráj, stav jednoty s přírodou, je tam pád z ráje jako důsledek ochutnání ovoce ze stromu poznání, je tam i poslední soud.*“ [Klaus, 2007: 26] Klaus uvádí, že environmentalistické hnutí prosazuje boj ve jménu hodnoty přesahující člověka ve

jménu něčeho „nad ním“ a že ambice environmentalistů jsou „*chytré a účinně orientovány do budoucna a proto jsou prakticky „imunizovány“ od reality, od existujících důkazů, od dostupných dat a standardní testovatelnosti. Jsou téměř náboženské.*“ [Klaus, 2009: 185] Myslím si, že tato slova by se dala parafrázovat do tvrzení, že environmentalismus není o faktech, ale o víře. V souladu s předpokladem racionalizace lidské společnosti je cokoliv, co je označeno jako iracionální, odstrčeno mimo rámec toho, co je relevantní. Paradoxní je, že na jiném místě Klaus uvádí [Klaus, 2009: 60], že mnohé z jeho argumentace stojí na víře v lidskou přirozenost, jejíž základ je metafyzický.

3.3.3. Environmentalisté – nová levice

Druhé přirovnání ukazuje environmentalismus jako levicovou ideologii, která má mnoho společného s komunismem. Toto přirovnání staví Václav Klaus na tvrzení, že environmentalisté chtějí omezovat lidskou svobodu, svobodu nakládání s vlastním majetkem, chtějí regulovat trh a zasazují se za centralistické globální řízení společnosti. [Klaus, 2007: 24; Klaus, 2009: záložka, 11, 84, 118] Tyto snahy jsou označovány jako „dirigismus“, „řízení shora“, „poručníkování lidské aktivity“ nebo „human design“ [Klaus, 2009: 184-185] „poroučení větru a dešti“. [Klaus, 2007: 121] Tyto pojmy jsou dávány do protikladu s pojmy jako „spontánní evoluce“ [Klaus, 2007: 22] nebo „human action (nikým neřízené konání milionů lidí). [Klaus, 2009: 185] S komunistickou ideologií mají podle Klause environmentalisté společnou také argumentaci budoucností. Klaus uvádí domnělou citaci Stalina, ve které ruský diktátor radí činit takové předpovědi, jež se mohou prokázat až po vaší smrti. [Klaus, 2009: 11]

3.3.4. Hysteričtí environmentalisté

Pokud nepoužívá jednu ze dvou předchozích metafor, často environmentalisty Klaus označuje jako alarmisty, [Klaus, 2007: 98,131] používá slova jako *hysterie* [Klaus, 2007: 67] kolem globálního oteplování či panika. [Klaus, 2009:119]. Jasně tak použitím slov náležejícím medicínskému diskurzu (hysterie, panika) pokračuje ve vymezení environmentalistů jako iracionálních.

3.3.5. Environmentalisté zneužívají vědu

Environmentalisté zneužívají vědu pro ideologické účely, [Klaus, 2009: 183], využívají témat přírodních věd k vlastnímu politickému boji, vědci, kteří se tohoto účastní vykročili mimo svou vlastní disciplínu objektivní vědy. [Klaus, 2009: 45] Věda je často motivována politicky a jsou dotovány pouze ty výsledky, které potvrzují ideologické záměry. [Klaus, 2009: 219]. Katastrofické scénáře jsou výhodnými tématy pro média, která je ve snaze o senzaci a prodejnost uveřejňují. Následně jsou tato témata vhodná pro populistické politiky, kteří na nich budují svou kariéru. [Klaus, 2009: 63, 112]

3.3.6. Úzké vidění světa

Environmentalisté podle Václava Klause usilují o udržení či navrácení přírody do jakéhosi ideálního stavu. [Klaus, 2007: 18, 22, 112] Tento stav nejvíce narušuje člověk, který jak se zdá, není součástí této přírody, je exogenním faktorem a přírodě a tomuto ideálnímu stavu škodí. [Klaus, 2007: 20; Klaus, 2009: 55, 104] Environmentalisté se pasují do rolí mluvčích za přírodu, respektive za jeden z jejích stavů. [Klaus, 2009; 107] Ignorují tak podle Václava Klause dynamickou podobu přírody, která je v procesu neustálé změny. Václav Klaus environmentalistům vytýká “...úzké vidění světa a zabsolutizování některých momentů.“ [Klaus, 2009: 53,70,71] To se projevuje ať už tím, že se některé podoby či stavy přírody (stavem přírody nebo rovnováhou přírody je zde míněna její podoba, druhová skladba ekosystémů, jinými slovy Klaus netrvá na ochraně živočišných druhů a biotopů) prohlásí za ideál, tak například také tím, že se environmentalisté příliš soustředí na negativní externalitu lidské činnosti a nevidí již pozitivní přínos této činnosti v jiných sférách (ekonomická sféra, kvalita života, atd.). [Klaus, 2009: 94] Cílem této argumentace je zbavit témata ohrožení životního prostředí “*aureoly jakékoliv výjimečnosti, či nadřazenosti tématům dalším...*“ [Klaus, 2009: 10]

3.3.7. Environmentalisté si vybírají těžko řešitelné problémy

Klaus environmentalistům vytýká, že si k řešení vybírají problémy globální, problémy jejichž řešení přesahuje horizont jedné lokality a přítomného času nebo blízké budoucnosti. Problémům „malým“, lokálním, se environmentalisté vyhýbají, protože tyto problémy jdou řešit v přítomném nebo blízkém čase a stávající legislativě a to neodpovídá jejich záměru omezit svobodu jednotlivce. Stejně tak je však možné říci, že Václav Klaus odmítá přiznat jakoukoliv globální dimenzi ekologickým problémům, stejně jako uvažovat o možnosti globálního řešení těchto problémů. Lokální problémy, místně specifikované řešení, prováděné „malými (autentickými)“ [Klaus, 2007: 87] ochránci přírody (tím zřejmě vylučuje jakékoliv organizace státní i nestátní, národní či nadnárodní) za podpory racionální legislativy v rámci svobody, prosperity a volného trhu, to jsou jediné uznávané nástroje a způsoby ochrany přírody. Globální či nadnárodní prvek ekologických problémů či řešení je ignorován. [Klaus, 2009: 99-102]

3.3.8. Environmentalisté zastrašují

Politický a argumentační styl environmentalistů je podle Klause založen na zastrašování, vytváření katastrofických scénářů a následné manipulaci. [Klaus, 2009: 21, 22, 62] *„Mnoha aktivistům se podařilo u lidí vyvolat strach o budoucnost. Díky tomu se jim daří prosazovat názory na svět, které se vůbec netýkají životního prostředí.* [Klaus, 2009: 61] Tyto scénáře se prý opakují a vždy se ukáží jako neplatné. Klaus tak odkazuje na katastrofické scénáře o přelidnění či o nedostatku ropy. [Klaus, 2009: 67]

3.3.9. Vliv grantů na vědu

Není bez zajímavosti, že většina z citovaných autorů pobírá přímo nebo nepřímo granty a dotace od ropné společnosti Exxon Mobile. [Web 5]¹⁸ V jedné části knihy *Modrá planeta v ohrožení* Klaus kritizuje používání tohoto faktu jako argumentu proti

věrohodnosti těchto autorů a odkazuje kritika, aby se zajímal o to, „...*jak moc jsou práce environmentalistických pánů profesorů...ovlivňovány nezbytností získávat granty od státu...*“ [Klaus, 2009:213] Odkazuje tak na to, že státní a nadnárodní vládní instituce podle jeho slov protěžují ty vědecké práce, které potvrzují globální oteplení. Zatímco kritiku spojení ropných společností a vědy považuje za úder pod pás [Klaus, 2009:213], kritiku rozdělování grantů, uvádí jako pádný argument.

3.4. Oslovování čtenáře, tematizace čtenáře

Své čtenáře, až na jeden případ, Václav Klaus nijak netematizuje ani je neoslovuje. Ve zmíněném případě je potencionální čtenář označován za člověka, který se zajímá o svět kolem sebe. [Klaus, 2009:20] Čtenář je několikrát situován do stejné pozice, v jaké je Klaus. „*Hayek nám přesvědčivě ukázal ...*“ [Klaus, 2007:70] „*Je více než zřejmé, že se s námi hraje podivná hra.*“ [Klaus, 2009:198] Václav Klaus se nevyčleňuje mimo či nad své čtenáře. Již na záložce knihy *Modrá planeta* v ohrožení se píše „*Je zřejmé, že ekologisté nechtějí změnit klima. Chtějí změnit nás a naše chování. Přejí si nás kontrolovat a ovládat*“ [Klaus, 2009]. Jde tedy o situaci „oni proti nám“ nebo „my versus oni“. Text je psán jako by Václav Klaus byl mezi svými. [Klaus, 2009:107] Nepřesvědčuje, nepoučuje, skoro se zdá jako by Václav Klaus tuto knihu psal již pro přesvědčené.

3.5. Co v textu chybí:

3.5.6. Ekonomické subjekty

Až na jednu zmínku: „*Nevěřím, že existuje nějaká celosvětová konspirace vlád a představitelů velkých korporací, které nechtějí zastavit růst emisí skleníkových plynů.*“

---

¹⁸ Klausův ruský překlad knihy *Modrá nebo zelená planeta* sponzorovala ruská ropná společnost Lukoil. [Web 6]

[Klaus, 2009: 85] není role nadnárodních korporací v textu nijak definovaná. V textu jsou definováni politici, obyčejní lidé, alarmisté, skeptici, vědci, bohaté státy, chudé státy, ale jak se zdá nadnárodní korporace v diskuzích o životním prostředí a globálním oteplování chybí, podle Václava Klause v něm nehrají žádnou významnou roli. Ačkoliv lobistické skupiny prosazující zájmy „zeleného byznysu“ jsou v textu zmíněny, vliv ostatních ropných, automobilových a energetických koncernů, které přirozeně a mnohdy úspěšně lobují za své zájmy, v textu zmíněn není, i když se jistě nedá tvrdit, že by v tomto případě šlo o menší prostředky. I v případě grantů ovlivňujících vědu není připuštěno žádného pochybení na straně průmyslu, přestože druhá strana je za to kritizována.

3.5.7. Kulturní a morální aspekty

Václav Klaus se kromě utilitárních a estetických funkcí nezmiňuje o žádných dalších aspektech přírody. Nejsou zmiňovány aspekty kulturní. Nezmiňuje se o tom, že pro domorodé národy tvoří příroda podstatnou část jejich symbolického univerza. Nezmiňuje se ani o tom, že současná společnost, i když je od přírody poměrně odtržená, se k přírodě stále velkou měrou vztahuje. Tohoto přirozeného spojení využívá i reklama. Co je přírodní, to je zdravé. Příroda jako symbol přirozenosti atd. Za morální aspekty v určité slabší verzi by se dal označit Klausův apel na šetrnost. Silnější apel na morální chování k přírodě je ponechán na svobodné vůli každého poukázáním na to, že není nutné (závisí na uvážení jednotlivce), chránit jakoukoliv podobu přírody.

3.5.8. Sebereflexe

Ve dvou analyzovaných knihách [Klaus, 2007; Klaus, 2009] neuvádí žádná změkčující vyjádření (jako nejspíše, zdá se být atd.), nepřipouští ani hranice pro postulované teorie. Ve svých článcích [Klaus, 2002a; Klaus, 2002b] sice připouští, že trh není všemocný, v knihách [Klaus, 2007; Klaus 2009] však již ne. Zde z otázek na škody nebo na negativní aspekty trhu utíká. [Klaus, 2009: 58, 91]

4. Interpretace

4.1. Popis

Zkoumané texty jsou svým žánrovým vymezením převážně politickou argumentací proti tzv. environmentalismu. O vědecké texty zde nejde, i když texty vědou zabývají. Sám autor netvrdí, že by šlo v případě jeho textů o vědu a neodpovídá tomu ani formát textu. Jedná se spíše o polemiku nad důsledky interpretace výsledků vědy v politickém a mediální světě. Autor se vyjadřuje ke správnosti či nesprávnosti jednotlivých dat a k jejich interpretaci či k aplikaci opatření vyplívajících z těchto interpretací.

Jádrem Klausovy argumentace je předpoklad, že environmentalisté za pomoci tématu životního prostředí ohrožují svobodu ostatních. Environmentalismus je definován jako abstraktní a široký termín, do kterého Klaus zahrnuje takové zastánce ochrany životního prostředí, jejichž návrhy jdou proti svobodě a prosperitě společnosti. Celým textem prostupuje dimenze souboje (rétorického, politického) my (Václav Klaus, lidé s podobným názorem a obyčejní občané) versus oni (environmentalisté). Celý text lze brát jako obranu a reakci proti tématům a argumentům vytvořených environmentalisty. Sám Václav Klaus s novými tématy nepřichází. K tradičním tématům spojeným s životním prostředím přináší dimenzi antropocentrického, ekonomistního vidění. Tento pohled je u Klause reflektovaný a cílený. Environmentalisté se dle jeho názoru tímto pohledem nechtějí nebo neumějí dívat, ačkoliv pokud jde o svobodu a prosperitu, jde o jediný možný a správný pohled. Environmentalisté podle Klause kladou důraz na negativní dopady činnosti člověka na přírodu, aniž by v širším pohledu viděli, že pozitivní aspekty těchto činností daleko ony negativní dopady převáží. Tento kontext environmentalisté neznají nebo jej nechtějí vidět či zmiňovat, protože negativních dopadů mohou snáze využít k vyvolávání emocí veřejnosti ve prospěch svých kampaní.

Václav Klaus ve svých textech vystupuje v roli svrchované autority, která nahlíží problémy globálního oteplování a životního prostředí ve své pravé podobě. Tuto pozici legitimizuje hlavně jeho ekonomické vzdělání a praxe ekonoma a politika. Autoritu této role navíc Václav Klaus posiluje tvrzením o výjimečném postavení ekonomie mezi ostatními vědami. Situaci, kterou posuzuje jako boj proti usurpátorům svobody, mu pomáhá v pravém světle vidět i zkušenost s komunistickým totalitním československým státem. Upřímnost svých snah dokladuje i vlastním pozitivním vztahem k přírodě a k ekologické šetrnosti. Vyjma těchto osobních charakteristik dává jeho názorům zapravdu i „obyčejný rozum“ a standardní způsoby chování lidí.

Proti environmentalistům bojuje jak na poli vědeckém, tak politickém. Z oblasti vědy (která se rozumí být oblastí striktně racionální) vykazuje environmentalisty poukazem na metafyzický, náboženský a v podstatě iracionální základ jejich názorů. Na stejné úrovni vykazuje environmentalisty z politické diskuze odkazováním na jejich snahy omezit svobodu ostatních. Tento argument je veden převážně v rovině pravo-levého politického sporu s tím že levicovost environmentálních snah tkví právě ve snaze omezovat svobodu a řídit společnost.

Na podporu svých argumentů cituje Václav Klaus autory zastávající podobné názory a prezentuje je jako odborníky v oboru či autory s pronikavým vhledem do problematiky. Svým oponentům odbornost nepřiznává.

Jednotlivé argumenty v oblasti životního prostředí jsou vedeny hlavně v dimenzi ekonomické, kde je správnost či nesprávnost jednotlivých rozhodnutí hodnocena ekonomickými nástroji – například dle růstu či naopak poklesu HDP. Ačkoliv Václav Klaus uvádí, že pro určité druhy jevů je ekonomie „slepá“, považuje ekonomii ze vědu, která umí problémy životního prostředí uchopit nejlépe. Tato slepá místa jsou jen částečně reflektovaná.

Ve svých argumentech proti environmentalismu doplňuje dominující antropocentrické a ekonomistní názory „humanitárními“ argumenty, jako je řešení chudoby, hladu, nemocí a celkové životní úrovně. Jiné náhledy nejsou brány v potaz nebo jsou výše zmíněným argumentům podřízeny.

Václav Klaus připouští tzv. ekologický problém (tj. připouští, že člověk může svým chováním neúměrně poškozovat přírodu a že takové chování je z principu proti jeho vlastním zájmům), argumentuje však proti definici škod a poškozování životního

prostředí, tak jak je uvádí environmentalisté. V jeho pojetí znamená poškozené životní prostředí situaci, kdy dochází k přímému negativnímu vlivu na lidské zdraví a prosperitu společnosti. Ostatní vlivy člověka na životní prostředí jsou brány jako přirozená interakce s okolím. Člověk jako součást přírody ovlivňuje své okolí stejně jako všechny ostatní součásti přírody – přizpůsobuje se podmínkám a přizpůsobuje si okolní podmínky podle svých potřeb a možností.

Vedle určité robustnosti, která zaručuje trvání života, je právě schopnost přizpůsobovat se podmínkám to, co dle Klause nejvíce definuje celek života na Zemi – přírodu. Hodnoty přírody její služby a statky, mohou být oceněny pouze na trhu – žádná jiná hodnota nelze určit. A je to právě volný trh společně s technickým pokrokem, ekonomickým růstem a neomezovanou svobodou jednotlivců, které nejlépe zaručí šetrné využívání přírody.

Václav Klaus nepředkládá své argumenty ve stylu, že by přesvědčoval nepřesvědčené či poučoval neznalé. Styl jeho argumentace předpokládá čtenáře již přesvědčené anebo čtenáře, kteří se považují za racionální a vyžadují racionálně vedenou debatu. Argumentace je vedena jasnými „tvrdými“ tvrzeními, které nejsou nijak změkčována (nepoužívá slova a spojení jako: jakoby, zdá se, dalo by se říci atd.).

Základní předpoklady, ze kterých Klaus vychází, tj. obrana svobody, prosperity a pravicové politiky, nejsou v textech nijak blíže tematizovány, naopak jsou brány jako samozřejmé.

Obtížností a množstvím konkrétních detailů i rozsahem se obzvláště knihy [Klaus, 2007; Klaus, 2009] pohybují na úrovni popularizačních prací o vědě. Ideální cílovou skupinou pro tyto texty tedy nejsou odborné kruhy, ale široká veřejnost zajímající se o současná politická témata s alespoň střední úrovní vzdělání a hlavně ti, kteří k těmto tématům přistupují z názorových východisek pravicové politiky.¹⁹

---

¹⁹ Takto vymezená cílová skupina je shodná se skupinou, o jejíž hlasy pro svou stranu usiloval Václav Klaus v době, kdy byl předsedou ODS. Možná i proto je v názvech jeho knih planeta označována jako modrá. Modrá barva je s ODS spojována.

4.2. Kritika

4.2.1. Environmentalismus

Zřejmě největších argumentačních a diskurzivních „faulů“ se Václav Klaus dopouští při formulování a definování skupiny tzv. „environmentalistů“. Sám říká, že se jedná o abstraktní kategorii, kterou používá pracovně pro označení určitých názorových trendů. [Klaus, 2009; 92] Jak uvádí, je to tak proto, jelikož neexistuje žádné pevně organizované hnutí se svými jasně definovanými vůdci a oficiální ideologií. Co již ale nepíše je, že aktivistických, vědeckých, politických a názorových skupin věnujících se problematice životního prostředí je velké množství. Jejich ideový rozptyl je velmi pestrý jak v klasickém pravolevém schématu, tak například v názorových východiscích ve smyslu pozic, ze kterých přistupují k přírodě,²⁰ v definování přírody,²¹ nebo ve volbě nástrojů ochrany přírody.²² Existují i velké názorové rozpory v otázkách řešení konkrétních problémů na poli ochrannářském. Jako příklad z našeho prostředí mohu uvést problém kůrovcové kalamity na Šumavě. Otázka, zda chránit jednotlivé složky ekosystému, tj. stromy nebo regenerativní ekosystémové procesy, je mezi ochránci přírody velmi živá a rozhodně se nedá mluvit o nějakém konsensu. Jednotlivé proudy environmentálního hnutí²³ jsou spolu často v ostrých názorových sporech a účastníci těchto sporů by se velmi divili, kdyby zjistili, že byli Klausem „vhozeni do jednoho pytle“. Naopak ti, jejichž názory v některých aspektech konvenují s rétorikou Václava Klause (jako například český ekolog David Storch, který také nesouhlasí s názory o

---

²⁰ Například Al Gore, kterého uvádí jako nejmenovaného gura environmentalistického hnutí, vychází podle Binky [Binka, 2008] z antropocentrismu.

²¹ Jistě není pravdou, že by všichni „environmentalisté“ nepřístupovali na racionální vědecký popis přírody a životního prostředí.

²² Ekonomické nástroje ochrany životního prostředí jako například trh a soukromé vlastnictví jsou v ochraně přírody uznávány jako relevantní a existuje mnoho skupin věnujících se rozvoji dalších ekonomických nástrojů popisu a ochrany přírody. U nás například Centrum životního prostředí University Karlovy.

²³ Osobně bych toto hnutí definoval cílem jejich snah, tzn. ochranou přírody a životního prostředí.

bezprecedentním vymírání živočišných druhů a skepticky se dívá i na jiné katastrofické scénáře), by nejspíš nebyli rádi spojováni s někým, kdo nerespektuje základní poznatky přírodních věd a přitom se pouští do argumentace o přírodě. Jedinými kladnými aktéry, kteří se v textech Václava Klause „správně“ zasazují za ochranu přírody (kromě volného trhu, prosperity, technického pokroku). jsou „malí, autentičtí ochránci přírody“. [Klaus, 2007:87] Toto rozlišení na správné malé autentické ochránce a na špatné abstraktní skupiny environmentalistů mne přivádí k myšlence, že pro Klause musí být jakákoliv politická akce s tématem ochrany přírody již předem podezřelá, protože správnou ochranu by měly zaručovat instituce volného trhu, svobody a rostoucí prosperity. Politicky organizované skupiny jsou navíc pro Klause jako politika přirozeným oponentem v boji o veřejný prostor. Politicky zaměřeným organizovaným environmentalistům Klaus nepřiznává ani jednu zásluhu. Nehovoří se například o úspěších Montrealskému protokolu (který je zjevnou inspirací Kjótského protokolu a boje proti emisím CO₂ obecně), kterému se regulací chemických látek podařilo zastavit rozšiřování ozonové díry. V rozporu s protikomunistickou rétorikou se u Klause směřem k „malým“ ochráncům přírody a směřem k politicky angažovaným environmentalistům objevuje podobný přístup jako měla vládnoucí komunistická garnitura k ochránářským spolkům a hnutím v Československu 70.- 80.let. Podobně jako Klaus rozdělovala ochranu přírody na velkou a malou, přičemž malá znamenala osvětovou činnost, ochranu jednotlivých druhů či čištění potoků, lesů atd. Tato oblast byla vymezena pro nevládní organizace. Do diskuzí o tzv. „velké ekologii“, tj. například o energetické politice státu, tyto organizace vpuštěny nebyly a tato diskuze se odehrávala pouze na vládní úrovni. [Vaněk, 1996: 37,43] Řekl bych, že toto vymezení je platné i nadále. U Klause v tomto směru dominuje černobílé vidění a rozlišování ve striktním pohledu „my versus oni“. Oni jsou iracionální útočníci na svobodu a prosperitu (mohl bych použít tradiční parafrázi o barbarech útočících na hranice našeho civilizovaného světa), my je definováno jako zastánci svobody a racionální diskuze o faktech. [Klaus, 2009: 84, 177, 199] Onu velmi vágní a obecnou definici environmentalistů lze použít na široké spektrum názorových oponentů bez přihlédnutí k reálným dopadům a výsledkům jejich činnosti. Klaus vytváří negativní obraz blíže nedefinované skupiny a do takto tematizované skupiny potom zařazuje oponenty podle ideologického klíče, který nemusí mít s realitou a reálnými dopady nic společného. Toto

vymezení je ve svém jádru čistě ideologické a jedná se o nástroj ideového a politického boje o vliv, nikoliv o řešení problému či výsledky. Tady se Václav Klaus stejně jako v mnohých jiných případech dopouští sám toho, co vytýká druhé straně.

Mezi diskurzivní praktiky vytlačování oponenta mimo rámec těch, kteří o dané věci mohou hovořit, je označování environmentalistů jako iracionálního, metafyzického či náboženského hnutí. To znamená, že environmentalistům je ubírána možnost vstupovat do pole vážně brané diskuze, pro kterou je racionalita základním předpokladem. Klaus například uvádí, že environmentalisté při aplikaci principu preventivní opatrnosti překračují racionální meze averze k riziku. [Klaus, 2007: 83] Racionalitu v tomto případě definuje na jiném místě následovně: „*Racionální vždy závisí na porovnání velikosti a pravděpodobnosti rizika a velikosti nákladů, jak se tomuto riziku vyhnout.*“ [Klaus, 2009: 27] To je na první pohled poměrně srozumitelné a přijatelné vymezení. Problém ovšem tkví v definování oné velikosti a pravděpodobnosti rizika (a též nákladů, ale to pro tento příklad není tak důležité). Na jiném místě se totiž Václav Klaus vyjadřuje takto: „*Environmentalisté...uměle vytvářejí „škody“...a přitom za ně vnucují odpověď nám všem. Já jejich „škodám“ nevěřím a nejsem svolný s tím, že je mám platit.*“ [Klaus, 2009: 81] Přisuzování větší nebo menší závažnosti rizikům přinese jiné výsledky takto navržené rovnice racionálního rozhodování o riziku. Nemyslím si, že by se odlišné výsledky vycházející z odlišné definice možných škod měly posuzovat v ohledech racionality nebo iracionality. Různé verze se budou lišit ve vstupních předpokladech, nikoliv ve své racionalitě. Myslím si, že tento příklad jasně ukazuje, jakým způsobem Václav Klaus k „environmentalistům“ přiřazuje označení „iracionální“. Znamená to „vycházející z jiných předpokladů“. Což podle mne neznamená nutně iracionální. Debata by se měla vést v konkrétních případech o konkrétních vstupních předpokladech. I o tom je moje práce - o tom, aby se vstupní předpoklady účastníku diskuzí o přírodě a životním prostředí staly zjevné a aby se diskuze vedla i na této úrovni. Václav Klaus v tomto případě tuto úroveň obchází a snaží se ji diskurzivně shodit ze stolu jakožto iracionální. Kdykoliv když Václav Klaus v textu hovoří o racionalitě, je třeba se mít na pozoru, jestli zrovna neuzavírá diskuzi před argumentem, který vychází z jiných předpokladů.

O podobný druh stigmatizace svého protivníka se Václav Klaus snaží, když spojuje environmentalisty s „levičáctvím“ a komunismem. Argumentem pro toto

spojení jsou domnělé snahy environmentalistů o omezení svobody. Pojem svobody je pro Václava Klause ve všech ohledech pojmem klíčovým, ve svých textech se často na svobodu, na obranu svobody a na roli svobody odvolává, jedna z jeho knih o globálním oteplování má pojem svoboda dokonce přímo v názvu. Paradoxní však je, že Václav Klaus svobodu nijak nedefinuje. Nikde se ani nevyjadřuje v tom smyslu, že by problém svobody rozsahem přesahoval možnosti článků, esejí či knih, nebo že by absenci této definice jakkoliv jinak vysvětloval. Jednoduše se zdá, že pojem svobody je pro Klause samozřejmý. To je dosti zvláštní, uvážíme-li, že je to právě pojem svobody, který je jádrem mnoha politických sporů mezi pravicí a levicí.

4.2.2. Svoboda

Diskuze nad pojmem svobody se neodehrává pouze na poli politických věd. Odehrávají se též ve filosofii, pojem svobody je klíčový pro vznik práva. Hlavním problémem tematizace svobody je její vymezení ve smyslu svobody občana. Jde o to, zda se jedná o tzv. negativní svobodu od nátlaku, anebo zda svoboda zahrnuje i pozitivní práva a o to, jaká je v tomto ohledu úloha státu. [Sokol, 2004] Jiří Pehe [Web 7] uvádí, že politická filosofie rozlišuje dvě pojetí svobody. Negativní a pozitivní. Zatímco negativní svoboda je vymezena jako svoboda od restrikcí a nátlaku, pozitivní svoboda je definována jako svoboda k realizování vlastních plánů a představ. Toto pozitivní vymezení má velmi blízko k lidským právům a často jej zdůrazňují američtí liberálové a socialisté. Uvedu dva druhy příkladů, na kterých se pokusím tyto koncepty vysvětlit. Oba dva budou porušovat ono známé vymezení „svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého“. Příkladem prvním je vyhlášení Národního parku v oblasti, kde jsou lidská sídla, jenž má za důsledek regulaci využívání přírodních zdrojů, omezení svobody pohybu atd. Druhým příkladem jsou úniky škodlivých látek z průmyslové výroby poškozující zdraví lidí žijících v okolí. V prvním případě jsou obyvatelům sídel v Národním parku zakazovány určité aktivity jako například hospodaření s přírodními statky, svoboda pohybu na chráněném území a jiné. Jejich svoboda je narušována tím, že někdo realizuje svou potřebu navštěvovat nebo zkoumat neporušenou přírodu. V druhém případě není obyvatelům sídel poblíž průmyslové výroby zakazována žádná činnost, avšak jsou nuceni trpět negativní efekty toho, že

ostatní realizují svoji svobodu provozovat průmyslovou výrobu či konzumovat její výsledky.²⁴ První příklad lze definovat jako porušení negativního vymezení svobody, příklad druhý jako porušení pozitivního vymezení svobody.

Evropští liberálové, mezi něž se Klaus sám řadí, se spíše hlásí k negativnímu vymezení pojmu svobody. Pokud porovnám toto vymezení a uvedené příklady s texty Václava Klause, je zřejmé, že se Klaus opravdu drží liberálních pozic negativního vymezení svobody. Pokud hovoří o omezování svobody, je to většinou v tomto smyslu. Konkrétně je to v jeho textech nejčastěji tak, že environmentalisté nám, obyčejným lidem (kam sám sebe zařazuje i Klaus), zakazují určité aktivity. V textech Václava Klause se pozitivní vymezení objevuje v tom případě, kdy argumentuje proti realizaci boje s globálním oteplováním. Tehdy jsou poškození pasivními příjemci negativních důsledků chování někoho jiného.²⁵ Z mého pohledu je problém v obou případech na poli spravedlnosti. Obcházení tohoto problému definováním pojmu svobody tak, aby jako nespravedlnost ukazoval jen jednu stranu tohoto problému, je ukázkou diskursivního modelování společenského uspořádání. V obou případech je totiž někým jinému způsobována újma. Tato definice svobody je ideologická a dle mého názoru „výhodná“ spíše pro ty, kteří životní prostředí aktivně proměňují pro své potřeby, než pro ty, kteří si cení současných podob přírody. Takto vymezená definice svobody je svobodou pro prosperitu a svobodou pro technologický rozvoj, což je jistě správné, ale podle mého názoru toto vymezení není kompletní. Pokud přijmeme i pozitivní vymezení svobody, nebude již pojmenování environmentalistů jako lidí usilujících o svobodu ostatních tak samozřejmé.

---

²⁴ Tyto příklady jsem zvolil záměrně podle skutečných vyjádření nebo rozhodnutí Václava Klause, který se vyslovil proti zřízení nového národního parku Křivoklátsko z důvodu omezení svobod občanů žijících na území parku a též uplatnil právo veta, když se vyslovil proti přijetí směrnice REACH, jejímž cílem je regulace chemických látek z důvodu bezpečnosti a zdraví.

²⁵ Dalo by se říci, že pokud Klaus argumentuje proti boji s globálním oteplováním, dostává se často do pozic, které pro něj nejsou obvyklé a sám by je možná označil jako aktivistické. Zpochybňuje autoritu demokraticky zvolených vládních představitelů nebo si stěžuje, že některé knihy nejsou čteny tak, jak by si zasloužily.

4.2.3. Ekonomie

Václav Klaus dle svých slov vychází z ekonomického paradigmatu. Slovo paradigma používá ve významu základních předpokladů a určení možných přístupů ke zkoumané realitě, ale jak vyplývá z dalšího, nereflektuje něco, co bychom mohli nazvat paradigmatickou povahou poznání. To znamená že neuvažuje určitou subjektivitu každého paradigmatu, který rozřazuje jednotlivé skutečnosti do takového seskupení, které odpovídá místu pozorovatele. S tímto aspektem je pojem paradigma napevno spjat, a je to i aspekt, který tato práce ukotvená v sociálním konstruktivismu silně akcentuje. Jinými slovy, Václav Klaus nepřipouští paradigmatický charakter ekonomie a jejích východisek. Nepřipouští, že ekonomie stejně jako jakákoliv jiná věda, je už v základě hodnotově zabarvena a že podléhá ideologickým vlivům. Osobně bych skoro naopak řekl, že právě ekonomie je již od počátku spjata s politikou a ideologií. Nikdy nekončící spor na pravo-levé ose politické diskuze je veden převážně na poli ekonomie a v termínech ekonomie a jednotlivé ekonomické koncepty se často stávají jádrem politické argumentace. Spor mezi příznivci Keynesovy teorie a příznivci rakouské školy je sporem o státní zásahy do fungování trhu a je tak vlastně ztělesněním pravo-levého sporu.

Pozici důrazného akcentování ekonomické dimenze problémů životního prostředí, kterou Václav Klaus zastává, budu nadále nazývat pozicí ekonomistní. Pojmem „ekonomistní“ rozumím takový přístup, který přehlíží jakékoliv jiné aspekty dané problematiky ve prospěch problematiky ekonomické. S Václavem Klausem souhlasím v tom, že analýza nákladů a přínosů každé činnosti by měla být obsažena v každé politické úvaze. Dokonce bych uvedl, že se jedná o nejdůležitější aspekt podobných úvah. Je tomu tak proto, že na základní úrovni jde ekonomii o živobytí. Toto české slovo – živobytí – krásně odhaluje podstatu ekonomické dimenze, která tkví ve vztahu obstarávání životních potřeb v podmínkách, jaké člověku umožňuje jeho prostředí. Problém vzniká, pokud je tato dimenze naprosto nadřazena ostatním a pokud nejsou do jejího ohledu brány i jiné aspekty tak, jak můžeme vidět právě u Václava

Klause, jenž používá ekonomické modely a nástroje nerespektující současný stav ekologického poznání.²⁶

Například model Environmentální Kuznetsovy křivky (EKC) je často napadán pro fakt, že nerespektuje limity životního prostředí. O limitech životního prostředí se hovoří v situaci, kdy je překročena určitá mez, za kterou již dochází k velkým změnám životního prostředí. Jde např. o schopnosti ekosystému absorbovat odpad, vstřebávat povrchovou vodu nebo o populační dynamiku. Pokud se například velikost určitého živočišného druhu zmenší natolik, že klesne pod svůj limit, může se populace zcela zhroutit. Tento aspekt EKC Klaus nereflektuje a před tím, než bude dosaženo hranice, za kterou se začnou negativní dopady na životní prostředí zmenšovat, může dojít k nevratným negativním změnám. Je možné, že Václav Klaus tento argument nezná, ačkoliv limity životního prostředí patří mezi základy věd o životním prostředí a ekologie, nebo jej ignoruje. Jen jednou se zmiňuje o určitých limitech přírodních systémů a to v tom smyslu, že příroda je přiměřeně robustní systém, který má své ochranné mechanismy a leccos „unes“.^[Klaus, 2007:121] Je rovněž možné, že pro Klause se jakékoliv (i negativní) změny životního prostředí dají zahrnout do metafory přizpůsobování se podmínkám, kterou rozebírám v sekci o přírodě. Do modelu EKC by takové změny mohly proniknout pouze pokud by zhoršující se stav životního prostředí ovlivnil křivku bohatství. Jestliže budeme pokračovat v příkladu zhroucení populace, můžeme si představit, že bohatství rybářské komunity bude růst zároveň s její schopností lovit více ryb. Pokud ale bude překročena určitá mez výlovu, je za určitých podmínek možné, že dojde ke zhroucení rybí populace, což by se při zaměření zmíněné komunity na rybaření již na křivce projevilo. Princip EKC bývá kritizován i z jiných důvodů – není například jisté, jestli úroveň bohatství potřebné pro tzv. environmentální přechod a nebo alespoň jejich podstatné množství mohou dosáhnout všechny státy na Zemi bez toho, aby došlo k narušení některých přírodních limitů. Do EKC se může promítat i to, že postupně bohatnoucí společnost může své znečištění exportovat například přesunutím výroby do jiné lokality. To ovšem problém neřeší ale pouze přesouvá.

---

²⁶ Ačkoliv existuje mnoho podobně zaměřených ekonomů, kteří usilovně pracují na tom, aby vyvinuli ekonomické modely, které budou o životním prostředí a jeho interakci s člověkem přinášet relevantnější informace.

Ani ukazatel hrubého domácího produktu (HDP) není vhodný pro výpovědi o životním prostředí, protože stav životního prostředí nijak nereflektuje a dokonce je možné, že určité druhy přírodních katastrof se do HDP promítnou pozitivně. I proto se mnozí odborníci věnují práci na podobných modelových ukazatelích jako je HDP, do nichž však ohledy na životní prostředí a třeba i na kvalitu života budou promítnuty.

V oblasti životního prostředí mají ekonomická řešení tak, jak je definuje Václav Klaus, i další překážky. Některé se z podstaty vymykají konceptu soukromého vlastnictví a není možné je na tento koncept převést. Jde například o problém klimatu, čistoty vodstva, a živočišných populací migrujících přes hranice států či žijících například v mezinárodních vodách. Ekonomie tyto jevy tematizuje pod pojmem „veřejné statky“. Klaus se k tomuto problému vyjadřuje pouze pokud není tématem jeho promluvy globální oteplování. Netržní řešení v případech, které se vymykají trhu připouští. V argumentaci o globálním oteplování však tato tematizace zcela chybí. Může to být proto, že klima bývá považováno za ukázkový příklad veřejných statků. Fakt, že toto téma v knihách o globálním oteplování, je pro mne důkazem snahy o co nejpřesvědčivější (nejčistší) argumentaci, která se nezaobírá detaily, které by mohli přesvědčivost této argumentace oslabit. Řekl bych, že i toto je důvod proč Václav Klaus argumentuje proti globálnímu pojetí problémů. Takové pojetí totiž rozšiřuje oblast veřejných statků – tj. oblast, která se musí řešit mimo trh.

Objektivita a vysoká metodologická úroveň hlavního proudu ekonomie, tak jak ji prezentuje Václav Klaus,²⁷ není věcí v žádném případě samozřejmou, jak by se z textu českého prezidenta mohlo zdát. Kromě kritiky základních výchozích předpokladů, jako např. konceptu maximalizace užitku, volného trhu, konkurence atd., která útočí především na omezený modelový charakter těchto předpokladů (podobně jako jsem výše kritizoval HDP a Environmentální Kuznetsovu křivku), existují v rámci ekonomických věd rozpory v obecnější metodologické a epistemologické rovině. Na malý zájem o jasné ukotvení metodologie ekonomických věd poukazuje Lawrence A.

---

²⁷ Václav Klaus se odvolává na hlavní proud ekonomického myšlení, čímž rozumím neoklasickou ekonomickou teorii. Ačkoliv by nejspíš mnohé Klausovy ekonomické názory do neoklasické ekonomické teorie nezapadaly (často se odvolává na rakouskou školu, Hayek, Mises), v [Klaus, 2007] a [Klaus, 2009], používá argumentaci do neoklasické ekonomie spadající.

Boland [Boland, 1997] hned na záložce své knihy tvrzením, že ekonomové se často metodami své vědy nechtějí zabírat, protože je zajímá převážně praxe. Na neucelenost metodologického přístupu ekonomie ukazuje příkladem ekonomických učebnic (základních učebních textů, v nichž se většinou objevují pouze všeobecně přijímaná stanoviska), které nešikovně kombinují Popperovo negativní vymezení vědy pomocí falsifikace s pozitivistickým programem, čímž vedle sebe staví předpoklady, které se navzájem naprosto vylučují [Boland, 1997:122]. I přes tuto nejednotnost Boland [Boland, 1997:115] rozlišuje dva hlavní soupeřící přístupy k metodologické problematice uvnitř ekonomických věd – ekonomický pozitivismus a konvencionalismus (v originále „conventionalism“). Positivismus chápe ekonomii jako objektivní vědu přinášející pravdivé výpovědi o poznatelné realitě. Konvencionalismus je podobný sociálnímu konstruktivismu, tak jak z něj vycházím v této práci, neboť říká, že možnosti poznání ekonomických věd závisí na předem přijatých předpokladech, tj. na paradigmatu, ze kterého vychází a v rámci něhož přináší i své výsledky. Z jiného směru k dané problematice přichází ve své slavné přednášce z roku 1953 Milton Friedman [Friedman, 1997: 3-19], když brání ekonomickou vědu před již zmíněnou kritikou jejích modelů a teoretických konceptů jako příliš abstraktních a nereálných. Nečiní tak ovšem obhajobou těchto předpokladů, neboť jak sám uvádí, jedná se o modely, jejichž jednotlivé parametry jsou vždy jen pouhým výběrem z víceméně nekonečného množství parametrů, které realita nabízí. Takto zkonstruovaný model, do něhož byly vybrány jen některé parametry, by podle Friedmana neměl být posuzován podle své realističnosti, ale podle výsledků a výpovědí, které o realitě přináší. Tím říká, že objektivitu ekonomii nezaručuje metoda, ale až výsledky či užitečnost jejích výsledků.²⁸ Boland tento přístup označuje jako instrumentalismus. [Boland, 1997:11] Václav Klaus, soudě podle tvrzení: „*Ekonomové .... postulují určité pojetí racionality a aplikují ho na všechny problémy, kterými se zabývají, tedy i na problémy ekologické. Tyto principy nemají zcela spekulativní charakter, ekonomové věří, že se jimi lidské chování v ekonomické oblasti skutečně řídí ...* „, [Klaus, 2003a: 26], zástává pozitivistickou pozici. Není

---

²⁸ Tímto argumentem by bylo možné odmítnout moji výše zmíněnou kritiku použití HDP k výpovědním o životním prostředí, stejně jako kritiku nerealističnosti modelu Environmentální Kuznětsovy křivky. Fakt, že by argumentace pomocí EKC tak, jak ji předvádí Václav Klaus, neobstála ani v instrumentálním pohledu, uvádím níže.

v mých schopnostech analyzovat spory o normativní či pozitivní charakter ekonomické vědy a přinést jednoznačné tvrzení o pravdivosti či nepravdivosti té nebo jiné větve ekonomické metodologie. Co jsem však chtěl ukázat je, že i v rámci ekonomických věd je tato problematika rozporuplná a je předmětem četných sporů.

Rád bych se ještě vrátil k argumentaci Václava Klause výše zmíněným modelem Environemntální Kuznetsovy křivky. Tento model, ačkoliv je používán k výpovědím o životním prostředí, nebyl původně pro tuto oblast zamýšlen a proto, jak jsme si již ukázali, do něj specifika přírodních systémů nejsou zahrnuta. Pokud k němu však budeme přistupovat „friedmanovsky“ instrumentálně, není důležité, jak byl zkonstruován a jaké parametry zahrnuje, ale jaké výsledky přináší. Tímto instrumentálním přístupem by se dala odrazit moje výše uvedená kritika EKC. Stern [Stern, 2004] však oproti Klausovu tvrzení ukazuje, že EKC má svou výpovědní hodnotu pouze pro specifické druhy znečišťujících látek a pouze při určitých podmínkách (rozdíl hraje např. rozloha území, na kterém se měření provádí a jeho charakter – městský nebo venkovský). Václav Klaus však na tuto omezenost nepoukazuje, výsledky které měření přináší zobecňuje a uvádí EKC jako model s průkaznou a podstatnou výpovědní hodnotou. [Klaus, 2007: 65] Nechci zde popírat, že by kvalita péče o životního prostředí v bohatých zemích snad nebyla na vyšší úrovni než v zemích chudých, tudíž že by nebyl žádný vztah mezi bohatstvím společnosti a životním prostředí. Zobecněnit však výsledky tohoto modelu v tvrzení: „*Závěr je jasný – bohatství a technický pokrok ekologické problémy řeší, nikoliv vytvářejí*“ [Klaus, 2007: 66] je neprůkazné jak v ohledu logické argumentace, tak v ohledu souhlasu s realitou. Klaus tímto zobecněním realitu zjednodušuje ve prospěch svých názorů. Podobná argumentace by neobstála ani při instrumentálním vymezení platnosti ekonomické metody tak, jak ji uvádí Friedman.

4.2.4. Příroda

Klíčovým pojmem pro moji práci je pojem přírody. Předtím, než se dostaneme k pojetí přírody v textech Václava Klause, chtěl bych předestřít určitý teoretický úvod.

Macnagthen a Urry [Macnagthen; Urry, 1995] ukazují, jak se v historii měnilo vnímání přírody v Západní společnosti a kolika změnami tato představa prošla. Příroda byla vnímána jako nehostinné nebezpečné prostředí, které je třeba ovládnout, příroda byla brána jako božská životodárná síla, aby se postupně tyto obrazy změnily v přírodu jako souhrn materiálových a energetických toků. Obraz přírody byl používán jako vzor lidství a lidské společnosti (koexistence darwinismu a tržní společnosti) a nebo jako jeho opak. Člověk byl pojímán jako součást přírody nebo naopak jako věc, která se z přírody vymyká. S nástupem industrializované společnosti se začal objevovat koncept mizející či degradované přírody a objevily se tendence romantizující divočinu a „přirozenost“. Chování člověka k přírodě se samozřejmě měnilo podle toho, jak byla příroda definována. Mnohost těchto konceptů a představ přírody, které v mnohých případech figurují ve společnosti vedle sebe, vede autory k tvrzení, aby nehovořili o přírodě v jednotném čísle, ale o přírodách. S tímto návrhem souhlasím, protože jak jsem již říkal v úvodu práce, myslím si, že problém diskuzí o přírodě a životním prostředí tkví v tom, že představa „přírody“ jednotlivých účastníků diskuze je často odlišná do té míry, že by se dalo mluvit spíše o „přírodách“ než o jedné přírodě. Jinými slovy, dalo by se hovořit o různých diskurzích přírody, o různých vymezeních toho, co je příroda, co je přírodní, co přírodní není, co je proti přírodě v opozici, jak přírodě přistupovat, jak ji zkoumat, jak ji využívat atd. Van Koppen [Van Koppen, 2000] tato různá historická ale i současná pojetí přírody zobecnil do zastřešujících abstraktních kategorií, z nichž bych pro účely své práce chtěl zmínit dvě nejpodstatnější. Van Koppen proti sobě staví chápání přírody jako zdroje (resourcism) a tzv. arkadské vnímání přírody (arcadia). Jak již název napovídá, v konceptu přírody jako zdroje je ústředním aspektem využívání statků a služeb, které příroda nabízí. Příroda je v tomto konceptu objektem vědy a techniky (příroda jako soubor kvantifikovatelných fyzikálně-chemických vlastností), skrze jejíž nástroje je s přírodou zacházeno. Estetické a morální aspekty přírody jsou v tomto konceptu přítomny, ale jsou podřízeny ohledům užitku. Pro ochranu přírody v rámci tohoto konceptu je argumentace vedena především stylem „chráníme přírodu, protože nám poskytuje mnoho cenných a nenahraditelných služeb.“ Tento koncept je úzce spjat s antropocentrickým přístupem. Pro tzv. Arkadské pojetí přírody je klíčové uznání vlastní vnitřní hodnoty přírody nezávislé na člověku. Klíčové jsou pro ni hodnoty estetické a morální. To znamená úcta k jednotlivým součástem přírody a

obdivování krás přírody. Využívání přírody je podřízeno morálně-estetickým ohledům. V arkadském pojetí jsou kořeny oceňování divoké podoby přírody a citlivosti k právům zvířat.

Tyto dva koncepty, příroda jako zdroj a příroda jako Arkádie, se vyskytují vedle sebe, v opozici a daly by se vystopovat hluboko do historie. Utilitární přístup k přírodě umožnil mnohé ze současného vědeckého poznání přírody, arkadský koncept stojí v jádru ochrany přírody, ale například i turismu (Karel Stibral [Stibral, 2005] ukazuje mnohé z toho jak se vyvíjelo estetické oceňování přírody a jak s tím později souvisí turismus.) Tyto dva koncepty (mezi jinými) v naší Západní společnosti koexistují, navzájem spolu soupeří a dlouhodobě si oponují. Kromě toho, že se tyto dva přístupy liší ve svých výchozích předpokladech, je možné, že pokud bychom měli v rámci jednoho nebo druhého z nich označit určité místo za „přírodu“, našla by se místa, na kterých by se tyto koncepty neshodly. Zatímco např. šumavské smrkové monokultury by pro zastánce konceptu příroda jako zdroj byly určitě přírodou, zastánci arkadského pojetí přírody by s prohlášením „zde jsem v přírodě“ možná počkali až k hranicím prvních zón šumavského parku, které se svou podobou blíží divočině. Zde už se opravdu dostáváme k různým „přírodám“ ve smyslu lokalizace reálných věcí.

Pro vymezení představy Václava Klause o přírodě je klíčový pojem změna. Václav Klaus se hlásí k evolucionistickému výkladu přírody, v rámci něhož definuje přírodu jako dynamický systém přizpůsobující se exogenním (vlivy vnějšího neživého světa) a endogenním (vlivy, které vycházejí od jednotlivých částí přírodních systémů) podmínkám. Příroda v tomto pojetí podléhá neustálé změně, vyvíjí se v přirozeném evolučním procesu a nedá s u ní hovořit o ničem jako rovnovážný stav či statické ideální podoby. Tato změna a dynamika je v Klausových textech používána jako jakási zastřešující metafora, na kterou je možné se odvolat kdykoliv, kdy se s přírodou děje něco, čemu bychom mohli chtít zabránit. Protože Václav Klaus nikde nehovoří o vymírání druhů či degradaci přírody obecně, je zároveň tato metafora změny jediným popisem, kterým by se např. vymírání dalo popsat. Změna zde tudíž může fungovat i jako svého druhu eufemismus k popisu vymírání. Použití této metafory je velmi univerzální, příroda se mění po celou dobu existence, živočišné a rostlinné druhy se objevují a mizí, takže by se dalo říci, že nejde o vyjímečnou situaci. Touto metaforou se však jádro ochrannářského problému obchází. Problém stojí, jak Klaus podotýká na

jiném místě, na preferencích toho, kdo se rozhoduje. Jádro tohoto problému tkví v otázkách jako: Chceme palmovou plantáž na výrobu oleje nebo životní prostor pro orangutany? Je pro nás přežití orangutana podstatné? Pokud ano, chceme ho chránit na všech místech jeho výskytu nebo jen na některých? Kolik palmového oleje potřebujeme na úkor životního prostoru orangutanů? Takto by měla vypadat rozvaha o změnách přírody a neměla by být obcházena tak, že příroda se mění a není žádný zvláštní důvod chránit jakoukoliv její podobu. Václav Klaus takto vyhoceně nikdy neargumentuje, ale šíře oné metafory o změnách přírody podobnou tematizaci připouští. Václav Klaus toto rozhodování nechává čistě na uvážení člověka. V jeho tematizaci přírody není žádný morální důvod, který by otázce zachování určité podoby (např. přežití orangutanů) dával výjimečné postavení např. nad otázkami ekonomickými.

Zvláštností, která se vymyká takto definované přírodě a vztahu člověka k ní, je názor Václava Klause na kůrovcovou kalamitu na Šumavě. [Web 8] Zde vystupuje za ochránění jasně definované podoby přírody a oponuje tak přirozeným přírodním procesům – procesům změny. Jediným možným vysvětlením tohoto postoje, aby byla zachována konzistence názorů Václava Klause, je podřízení podoby přírody užitku člověka. Společnost bude mít nejspíš větší užitek ze zachovaných zdravých šumavských lesů, než ze samovolně probíhajících procesů, a to jak v ohledu turismu, tak v ohledu hospodaření se dřevem. Tato drobná epizoda dokresluje utilitárnost představ Václava Klause – příroda se může měnit jak chce, pokud to nezasahuje naše zájmy. Tento aspekt ovšem Václav Klaus pravděpodobně v jiných sporech o podobu přírody nevidí. Je možné, že nevěří, že by např. globální oteplení nebo vymírání některých živočišných druhů mohlo ohrozit naše zájmy. To znamená, že člověk by měl určovat podobu přírody v případě, že jde o ohrožení jeho hospodářských a estetických zájmů.

Pokud, jak Václav Klaus uvádí, nemáme žádnou z „vnějšku“ danou povinnost chránit určitou podobu nebo podoby přírody, zdá se, že v ohledu našeho vztahu k přírodě závisí jen na našem rozhodnutí a na tom, co nám podmínky dovolí. Je zvláštní, že ačkoliv v rétorice proti globálnímu oteplování Václav Klaus tuto manažerskou roli člověka ve vztahu k přírodě odsuzuje, jeho představy o přírodě tuto roli jen potvrzují. Pokud bych chtěl podobně jako v případě kůrovce tuto nesrovnalost uvést v soulad s jinde prezentovanými názory, musel bych hledat nějakou výše postavenou hodnotu, které by se tento management přírody měl podřídit. V případě

globálního oteplování by to pak nejspíš byly ohledy prosperity a svobody. Z toho můžeme dovodit, že člověk by se neměl snažit určit podobu přírody, pokud by to svazovalo jeho prosperitu a svobodu.

Je to možná i díky důrazu na proces změn v přírodě, že se v myšlení Václava Klause neobjevuje nic jako limity přírody a životního prostředí. Těch přírodních vědy definují mnoho, ať se jedná o limity v populační dynamice, v určení klíčových druhů, minimální rozloze určitých přírodních systémů či např. limity v absorpci odpadů. Přírodní vědy definují tyto limity jako určité úrovně po jejichž překročení dochází ke změnám ekosystému, vratným i nevratným. Ochránáři by tyto změny hodnotili pro každý případ pozitivně nebo negativně, nejspíše by se zaobírali hledisky jako biodiverzita či stabilita ekosystému. Jediné hledisko, podle kterého by se podle textů Václava Klause daly tyto (zřejmě vždy přirozené) změny hodnotit, je ohled užitečnosti pro člověka. Jen takové hodnocení je totiž podle Klause možné. Příroda, říká Klaus, nemá žádnou hodnotu sama o sobě bez člověka. Konkrétní hodnotu přírody může určit jedině trh. Současná ekonomie se snaží vyvíjet modely pro určení tzv. „stínových cen“²⁹ i pro přírodní statky, které nejsou přímo směnitelné na trhu, což je jedna z mála cest, jak přírodu do ekonomického uvažování dostat. Bez cen je totiž i podle Václava Klause ekonomie slepá. [Klaus, 2003a:27] Jak jsem již uváděl, tyto metody oceňování jsou postaveny na předpokladu užitečnosti těchto statků pro člověka, nikoliv na hodnotě přírody samotné, což je naprosto legitimní postup, avšak tuto distinkci bych chtěl ještě jednou zdůraznit.

Člověk, i když má díky svým mentálním schopnost v přírodě výjimečné postavení, je stále součástí tohoto systému. Václav Klaus ostře nesouhlasí s tím, aby byl člověk z přírody vyjímán nebo stavěn do opozice proti ní. Člověk podle něj, stejně jako jakýkoliv jiný životní druh, využívá přírody pro svůj život a přetváří ji pro své potřeby. Zde je však nutné doplnit kontext v tom smyslu, že člověk je v současné přírodě druh dominantní, který očividně ostatní druhy vytlačuje a přetváří jejich životní prostředí ke svým účelům. Na mnoha místech je vliv člověka určující. Otázka v tomto místě stojí tak, chceme-li takové chování realizovat s ohledem na životní prostředí, za jakou cenu a jakými způsoby.

---

²⁹ Problémem těchto cen je, že jsou opravdu jen stínové a vycházejí z odhadů nebo jsou získávány dotazníkovou metodou, tudíž je nelze považovat za stejně platné jako ceny reálné.

Výjimečné postavení člověka mezi ostatními živočichy je podle Klause zaručeno tím, že „se chová.“ Toto chování je definováno jako rozhodování podle určité škály preferencí. Takovéto vymezení člověka oproti ostatním živočišným druhům je velmi vágní a v mnoha případech by neobstálo. V případě vyšších primátů by k tomu stačilo pouhé pozorování. Nechci tím říci, že člověk v přírodě nemá zvláštní postavení, ale vymezovat jej tímto argumentem ukazuje na neznalost základů etologie a příliš zjednodušené vidění živočišné říše. Mnoho živočichů se „chová“ s ohledem na možné varianty, vytváří složité sociální struktury, účastní se skupinového jednání. Zde se, jako i na jiných místech, ukazuje, že Václav Klaus hovoří o přírodě, ale jeho pohled na ni je velmi omezený a nepoučený i ve věcech, které jsou v přírodních vědách přijímaným standardem.

Pro Klause je příroda i objektem estetického obdivu. Tvrdí, že všichni chceme přírodu krásnou a že i on si krásy přírody velmi cení. Koneckonců, na přebalu své knihy „Modrá planeta v ohrožení“ je vyfotografován během vycházky v horském prostředí. Estetický aspekt v uvažování Václava Klause o přírodě není dominantní, patří do preferenčního rámce člověka, ale nemá zde výsadní postavení. Silné morální aspekty přírody Klaus ve svých textech nezmiňuje, slabší verzí určitého morálního vztahu k přírodě je jeho apel na šetrnost.

Co v Klausových textech úplně chybí, je kulturní dimenze přírody. Pro domorodé národy je příroda jednou z nejpodstatnějších částí jejich symbolického světa a troufám si tvrdit, že i pro člověka moderní západní společnosti je příroda podstatnou součástí jeho univerza (i když stále více ve své zprostředkované podobě). Na vztahu k přírodě je do velké míry postaven cestovní ruch. Pojem příroda (nebo v adjektivu – přírodní) je často používán jako synonymum pro zdraví nebo přirozenost atd.

Vztah člověka k přírodě ve smyslu vlivu člověka na přírodu je v textech Václava Klause zmiňován často (většinou v neutrálním nebo pozitivním významu, málo kdy negativním). Vztah přírody k člověku ve smyslu vlivu přírody na lidskou společnost je v jeho textech naopak velmi slabý. Uvádí, že příroda umožňuje život a že je nerozumné ji ničit. Toto vymezení je však slabé. V několika případech se ukazuje, že Václav Klaus příliš neuvažuje o možnosti že by se zhoršený stav životního prostředí či poškozování přírody mohlo promítnout zpětně na lidskou společnost, a to dokonce ani v jeho hlavní oblasti zájmu – v hospodaření. V argumentu, že negativní následky globálního

oteplování by mohly ohrozit pouze zemědělství, které se podílí na HDP pouze 3 procenty [Klaus, 2007: 60](odhlédněme od toho, že toto číslo je možné jen díky dovozu plodin ze zemí, kde se zemědělství na národním HDP podílí mnohem více), naprosto chybí zmínka o tom, že by snad méně výkonný segment zemědělství mohl ohrozit nabídku potravin.³⁰

Z výše uvedené analýzy není těžké určit, ke které z koncepcí přírody, jež jsem uvedl na začátku tohoto pojednání o přírodě (příroda jako zdroj a arkadské pojetí přírody), Václav Klaus tíhne více. Je to dozajista vidění přírody jako zdroje. Toto pojetí má svá pozitiva i svá negativa. Van Koppen hlavní negativum vidí v tom, že pokud by podstata ekologického problému měla být v lidské společnosti nebo ve vědeckotechnologickému přístupu k přírodě, bylo by jen těžko možné v rámci „resourcismu“ tento chybný aspekt objevit a změnit. Tento pohled spoléhá na vědeckotechnologický pokrok a rostoucí bohatství, které umožní velkorysejší zacházení s přírodou. Změna víry v tyto základní předpoklady by v rámci tohoto pojetí znamenala podkopání samotných základů, což by znamenalo zhroucení tohoto konceptu. V rámci resourcismu lze pouze zjemňovat nástroje a techniky zacházení s přírodou. Věda a technika dokáže vyrábět šetrnější a jemnější technologie, ale při stoupající spotřebě je to, co se ušetří díky šetrnějším technologiím, spotřebováno jinde (množství emisí, které vypouští moderní automobilové motory, se sice stále snižuje, ale počet automobilů stále roste). Tomuto pojetí Van Koppen vytýká i určitý omezený pohled vyplývající ze striktně vědeckého náhledu bez hlubšího ocenění estetických, morálních, a kulturních aspektů přírody. Duchovní sepjetí domorodých národů s přírodou v tomto ohledu nedokáže přinést argument, který by byl důraznější než konkrétní užitek. Stejně tak v tomto náhledu ani nelze hovořit o jakékoliv harmonii – souznění mezi zájmy člověka a přírody, nelze mluvit o respektu, úctě nebo bázni – člověk zde přírodu využívá jak mu podmínky dovolí. Jiná role přírody, její jiné pojetí, by jistě přineslo i jiné zacházení s přírodou. V oblasti limitů přírodních systému nepřineslo zatím ani vědecké poznání zatím tak jisté poznání, aby se na něm dala stavět politika ochrany přírody a životního prostředí, která by stoprocentně zaručovala nepřekročení těchto limitů. To znamená, že věda zatím nepřinesla tak jisté poznání, aby bylo k přírodě možné přistupovat bez opatrnosti a bez

---

³⁰ Neodolám a musím citovat větu, jež tuto argumentaci následuje: „Tento argument snad mluví za všechno.“ [Klaus, 2007:60]

respektu, s jistotou, že naše chování nebude mít neočekávané negativní následky. Mezi největší klady „resourcismu“ patří velké množství poznatků, které věda o přírodě získala a také schopnost rychle a efektivně řešit lokální problémy životního prostředí. Ačkoliv zde tyto klady nebudu dále rozebírat, příkládám jim velkou váhu.

4.2.5. Prosperita

Prosperitu považuje Václav Klaus ve výpovědích o přírodě a životním prostředí za jednu ze základních hodnot. Vztah společnosti a přírody je tomuto ohledu podřízen. Václav Klaus prosperitu nijak hlouběji nedefinuje. Soudě dle Klausovy argumentace pomocí HDP, je prosperitou míněno převážně bohatství, i když ne zcela. Protože ostatní aspekty prosperity Klaus neuvádí, budu v této sekci považovat bohatství za synonymum prosperity s vědomím, že takové vymezení je platné jen částečně.

Bohatství a jeho růst jsou často diskutovanými problémy. Probírány jsou převážně možnosti růstu a otázky distribuce bohatství napříč společnostmi. Charles Bednar [Bednar, 2003: 22] kritizuje argumentaci růstem bohatství jakožto odpovědi na environmentální problémy. Bednar argumentuje tím, že růst bohatství, který je založen na větší výrobě a větší spotřebě, environmentální problémy vytváří, ale neřeší, maximálně přesouvá. Spojíme-li tuto kritiku s dalším tvrzením, že největší prospěch z růstu bohatství mají především ti nejbohatší [Bednar 2003; 20-21], dostáváme se k podobnému obrazu, jenž jsem načrtl svojí kritikou argumentace využívání Environmentální Kuznětsovy křivky. To jest k obrazu, kde bohatství zlepšuje životní prostředí přesouváním ekologické zátěže. Aby byl tento model dlouhodobě funkční, je nutné předpokládat, že nedojde k takové akumulaci ekologické zátěže, která by stála v cestě dalšímu ekonomickému růstu.

4.2.6. Škody

Pro diskuzi o kvalitě životního prostředí a ochrany přírody je klíčový pojem škody (ve smyslu degradace životního prostředí, negativních změn přírody atp.). Z textů Václava Klause vyplývá, že škoda je „viditelná“ až tehdy, projevuje-li se nějak na

prosperitě společnosti, zdraví jednotlivců či výrazným snížením estetické a rekreační hodnoty přírody. Vše ostatní se zdá být pouze „přirozenou,, změnou. Klaus uvažuje o ostatních dopadech na lidské bytosti, jejich psychiku a jejich příležitosti [Klaus, 2009: 80] pouze pokud hovoří o škodách, které mohou napáchat environmentalisté. Zmíněné dopady plynoucí z možného poškození přírodních systémů v rámci svého ekonomistního pohledu nezmiňuje. V tomto pohledu jsou mnohé škody pod prahem rozlišení.³¹

Tento pohled do velké míry určuje diskuzi o tom, co jsou škody v oblasti životního prostředí, jak je vyhodnocovat, jak se k nim stavět a jak je případně řešit. Jádro diskuze leží v odhadu těchto škod. Až poté se dá hovořit o racionálních či iracionálních přístupech k řešení. Klaus sice říká, že nevěří ve škody, o kterých mluví environmentalisté, ale jak jsem ukázal, ekonomistní hledisko, ze kterého škody hodnotí, nepostihuje problémy škod v celé jejich šíři, tudíž se nedomnívám, že by mohl zodpovědně a relevantně určit, co škody opravdu jsou.³² Diskuze o škodách v oblasti životního prostředí by měla stát na poznatcích přírodních věd, kterým společenské vědy dodají kontext (ekonomický aspekt problémů životního prostředí je velmi důležitý, ale musí být doplněn i o další). Jedině tak je možné postihnout problém v celé šíři.³³

4.2.7. Paradoxy – rozpory

Václav Klaus se ve své argumentaci často dostává do pozice, kterou u druhé strany kritizuje. Obviňuje environmentalisty, že šíří paniku, a že se staví do role jediných, kteří dokáží hrozící se nebezpečí odvrátit [Klaus, 2007:147; 2009: 21, 35, 61, 106] Je přitom faktem, že když před environmentalisty varuje, používá podobnou rétoriku – naráží na to, že s námi někdo manipuluje a že výsledek této manipulace může mít strašlivé následky. Staví se do role toho kdo ví jaká je skutečnost. [Klaus, 2009: 22, 80, 149, 188] Obviňuje environmentalismus z ideologičnosti. [Klaus, 2007: 16, 18, 37,

---

³¹ I proto jsou vyvíjeny ekonomické nástroje oceňování přírody, aby v podobném náhledu byly rozeznávány škody, které v takovémto vnímání světa nejsou na první pohled „vidět“.

³² I když jak píše Bohuslav Binka „Zatímco se věda velmi často mýlí, pseudověda může mít někdy omylem pravdu...“ [Binka, 2008:26]

³³ Řeč je o Klausem kritizovaném interdisciplinárním přístupu. [Klaus, 2009: 103]

63; 2009: 93, 103] Přitom již výše jsem se snažil ukázat, že jeho argumentace je také ideologická. Stejně tak sem se snažil ukázat, že ačkoliv obviňuje environmentalismus ze zneužívání vědy, jednostraného pohledu a chyb při práci s výsledky vědy, [Klaus, 2007: 18, 112; 2009: 183; Klaus, 2002a] sám se dopouští téhož. Citát „První obětí každého politického tažení je pravda“ [Klaus, 2009:112] Václav Klaus sice směřuje k environmentalistům, ale hodil by se na popis celé, Klausem vykládané problematiky. Václav Klaus kritizuje environmentalisty za nevěrohodné predikce budoucnosti [Klaus, 2007:11], sám však neváhá brát za platné predikce o růstu bohatství a technologickém pokroku [Klaus, 2007: 53-66], které jsou sice pravděpodobné, ale určitě ne jisté.

4.3. Shrnutí

Václav Klaus přistupuje k problematice životního prostředí a přírody ideologicky. V jeho pojetí jde o politický souboj, o střet různých pojetí a různých předpokladů. Jeho argumentace reaguje na „environmentalistickou“ tematizaci přírody. Tuto „environmentalistickou“ pozici Václav Klaus konstruuje jako abstraktní pojem, do kterého zařazuje mnohdy protichůdné postoje podle politického klíče. Tímto klíčem je definování „environmentalistů“ jako iracionálních útočníků na svobodu a prosperitu. Ony dva pojmy – svoboda a prosperita - jsou základními předpoklady, které určují přístup člověka k přírodě a životnímu prostředí. Těmto předpokladům je podřízena tematizace přírody, ale rovněž i zacházení s ní. Příroda v jeho pojetí slouží především hospodářským a estetickým zájmům člověka. V rámci těchto předpokladů člověk přírodu ovlivňuje. Naopak vliv přírody na člověka je minimální. Na přírodu a životní prostředí Klaus nahlíží z ekonomistních pozic. Ekonomický popis reality se pro něj s realitou shoduje. Problémy životního prostředí jsou řešitelné převážně ekonomickými nástroji. Omezenost tohoto pohledu reflektuje jen částečně.

Klausovu argumentaci určuje především snaha vytlačit svého oponenta z diskuze. Dosahuje toho jak modulací jejích rámců, tak konstruováním pozice oponenta za hranicemi této diskuze. Ve své argumentaci se dopouští mnoha rozporných a závadějích tvrzení.

5. Závěr

V této diplomové práci jsem metodou kritické diskurzivní analýzy podrobil rozboru vybrané texty, jejichž autorem je Václav Klaus, s důrazem na publikace - „Modrá, nikoliv zelená planeta“ a „Modrá planeta v ohrožení“. Podrobnou analýzou textu a jednotlivých výroků jsem se snažil objevit základní předpoklady pro výpovědi Václava Klause o přírodě a životním prostředí. Rovněž jsem se pokusil poukázat na způsob, jakým Václav Klaus argumentuje ve prospěch svých názorů. Překvapujícím zjištěním pro mne byla určitá vzájemná rozporuplnost některých tvrzení.

Názorový postoj, jenž Václav Klaus ve svých textech zastává, odpovídá jeho založení ekonoma, ekonomického liberála a pravicového politika. Politik, který je znám svými kontroverzními názory na širokou paletu společenských i politických otázek, si do svého repertoáru přibral též specializaci na otázky životního prostředí. Pokud bych měl kromě kritiky, kterou jsem prezentoval výše, vyzdvihnout některé pozitivní aspekty jeho argumentace, byl by to jeho akcent na dimenzi předpokladů v diskuzích o přírodě a životním prostředí a jeho důraz na ekonomickou stranu problémů životního prostředí. Ačkoliv nesdílím prezidentův ekonomistní náhled na otázky přírody a životního prostředí, jeho důraz na porovnávání užitečnosti jednotlivých rozhodnutí se mi jeví jako důležitý a podstatný. Jsem toho názoru, že tento pohled by neměl být při volbě politik ochrany životního prostředí rozhodně jediným, avšak měl by být výrazně zastoupen. Zdá se mi zřejmé, že v tomto ohledu se Václav Klaus takřkajíc dobývá do otevřených dveří, protože ekonomické nástroje ochrany životního prostředí jsou v odborných kruzích již bohatě rozpracovávány. Myslím si však, že na úrovni veřejného mínění tento aspekt není uvědomován, případně, že s tímto aspektem nejsou spojováni ti, které si veřejnost vybavuje ve spojitosti s ochranou přírody a životního prostředí. Domnívám se dokonce, že obraz environmentalistů, tak jak ho buduje Václav Klaus, není vzdálen představě, kterou o lidech zabývajících se ochranou přírody a životního prostředí, má podstatná část veřejnosti. Z tohoto pohledu je dobře, že Václav Klaus otevřel pole pro diskusi (i když způsobem, se kterým osobně příliš nesouhlasím) a věřím, že problematika přírody a životního prostředí bude veřejně více a do větší hloubky diskutována. Považuji za škodu, že Strana zelených ztratila možnost pracovat na pozici,

kteřá by snad někdy mohla být alespoň částečně tak silná, jako je nynější pozice Václava Klause.

Ačkoliv velkou část autority Václava Klause tvoří jeho funkce a jeho politická historie, myslím si, že to není vše, na čem se zakládá jeho „úspěch“. Jeho rétorika je uzpůsobena široké veřejnosti – jejím předpokladům a jejím jazykovým a argumentačním konvencím - a je tak pro veřejnost snadno čitelná. V této práci jsem se snažil také o to, aby byla předvedena vnitřní konstrukce Klausova způsobu uvažování. Mám za to, že kdokoliv, kdo se chce orientovat v oblasti problematiky životního prostředí, by se měl snažit pochopit vnitřní logiku všech diskurzů, které se v tomto poli pohybují, a měl by být schopen naučit se hovořit jejich jazykem a uvědomovat si jejich silné a slabé stránky. Protože pohybujeme-li se v oblasti politiky, mělo by být rozhodujícím kritériem co chceme a jak toho chceme dosáhnout a je možné, že k uskutečňování těchto cílů vedou různé cesty a že těchto cílů nelze dosáhnout v jednom ideologickém diskurzivním prostředí, ale že každý cíl si žádá svůj vlastní přístup a svá vlastní východiska. Proto i přístup, který v českém prostředí prezentuje Václav Klaus, může v určitých ohledech přinést chtěné výsledky. Sám jsem se snažil tento systém hodnot a východisek ukázat v co nejjasnějších konturách a zdůraznit jeho slabé i silné stránky.

6. Seznamy literatury:

6.1. Analyzovaná literatura³⁴

KLAUS, Václav. 2002a. *O ekologii, ekologismu a životním prostředí*. <http://www.klaus.cz/clanky/1196>. Staženo 12.11.2010 12:38.

KLAUS, Václav. 2002b. *Odpověď jedné ekoložce*. <http://www.klaus.cz/clanky/1060> Staženo 12.11.2010 12:39.

KLAUS, Václav. 2002c. *Souhrnná odpověď č. 38 na Vaše reakce k tématu „ODS volí prostředí pro život“*. <http://www.klaus.cz/clanky/1265>. Staženo 12.11.2010. 12:40.

KLAUS, Václav. 2002d. *Prostředí pro život spíše než ekologický aktivismus*. <http://www.klaus.cz/clanky/314>. Staženo 12.11.2010 12:41.

KLAUS, Václav. 2002e. *Samozvaným majitelům našeho životního prostředí*. <http://www.klaus.cz/clanky/549>. Staženo 12.11.2010 12:42

KLAUS, Václav. 2003a. „Ekonomie a ekonomika v kontextu ekologických problémů – dvacetero ekonomů v zezích. In: Jiří DLOUHÝ (ed.). *Sociologické souvislosti ekologického problému*. Praha: Centrum pro otázky životního prostředí, 26-29.

KLAUS, Václav. 2003b. *Svoboda a její nepřátelé*. <http://www.klaus.cz/clanky/1711>. Staženo 12.11.2010 12:43

KLAUS, Václav. 2007. *Modrá, nikoliv zelená planeta: Co je ohroženo: klima nebo svoboda?*. Praha: Dokořán.

KLAUS, Václav. 2009. *Modrá planeta v ohrožení*. Praha: Dokořán.

---

³⁴ Seřazeno podle data.

6.2. Použitá literatura³⁵

Filosofický slovník. 1995. Olomouc: Fin.

BEDNAR, Charles. 2003. *Transforming the dream: ecogism ant the shaping of an alternative American vision*. Albany, NY: State University of New York Press.

BERGER, Peter; LUCKMANN, Thomas. 1991. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii věděni*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

BINKA, Bohuslav. 2008. *Environmentální etika*. Brno: Masarykova univerzita.

BLACKBURN, Simon. 1994. *The Oxford Dictionary of Philosophy*. New York: Oxford University Press.

BOLAND, Lawrence. 1997. *Critical economic methodology*. London; New York: Routledge.

BOURDIEU, Pierre. 1994. *Language and symbolic power*. Cambridge: Harvard University Press.

FAIRCLOUGH, Norman. 2001. *Language and Power*. Essex: Pearson Education Limited.

FRIEDMAN, Milton. 1997. *Metodologie pozitivní ekonomie*. Praha: Grada publishing.

FOUCAULT, Michel. 2000. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin.

FOUCAULT, Michel. 2002. *Archeologie věděni*. Praha: Herrmann & synové.

HÁJEK, Martin (ed.). 2007. *Praktiky ne/spravedlnosti: pojmy, slovy diskurzy*. Praha: Matfyzpress.

HAYEK, Friedrich. 1995. *Osudná domýšlivost, omyly socialismu*. Praha: Slon.

MACNAGHTEN, Phil; URRY, John. 1995. „Towards a sociology of nature“. In: *Sociology*. 1995, Vol. 29, No.2, 203-220.

KLAPETEK, Milan. 2008. *Komunikace, argumentace, rétorika*. Praha: Grada.

KUHN, Thomas, Samuel. 1997. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: OIKOYMENH.

---

³⁵ Seřazeno abecedně.

- SOKOL, Jan. 2004. Malá filosofie člověka; a slovník filosofických pojmů. Praha: Vyšehrad.
- STERN, David. 2004. „The rise and fall of the environmental Kuznets curve“. In: *World Development*. 2004. Vol.32, No.8, 1419-1439.
- STIBRAL, Karel. 2005. *Proč je příroda krásná?: estetické vnímání přírody v novověku*. Praha: Dokořán.
- ŠMÍDOVÁ, Olga. 2007. „Restituce v porevolučním diskurzu Rudého práva“. In: Martin HÁJEK (ed.). *Praktiky ne/spravedlnosti: pojmy, slovy diskurzy*. Praha: Matfyzpress, 101-154.
- VAN KOPPEN, Kris. 2000. „Resource, Arcadia, Lifeworld: Nature Concepts in Environmental Sociology“. In: *Sociologia Ruralis*, Vol. 40, No. 3, 300-318.
- VAN DIJK, Teun. 1993. „Principles of critical discourse analysis“. In: *Discourse & Society*. 1993 , Vol. 4, No.2 , 249-283.
- VAN DIJK, Teun. 2002. Multidisciplinary CDA: a plea for diversity In: Ruth WODAK; Michael MEYER. 2002. *Methods of critical discourse analysis*. New Delhi: Sage, 95-120.
- VANĚK, Miroslav. 1996. *Nedalo se tady dýchat*. Praha, Maxdorf.
- VÁVRA, Martin. 2006. „Tři přístupy k analýze diskurzu - neslučitelnost nebo možnost syntézy?“. In Radek TICHÝ (ed.). *Miscellanea Sociologica*. Praha : Fakulta sociálních věd UK, 49-66.
- VÁVRA, Martin. 2008. „Diskurz a diskurzivní analýza v sociologii“. In: Jiří Šubrt (ed.). *Soudobá sociologie. II, (Teorie sociálního jednání a sociální struktury)*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008, s. 204-221.
- ZÁBRODSKÁ, Kateřina. 2009. *Variace na gender: Poststrukturalismus, diskursivní analýza a genderová identita*. Praha: Academia.

6.3. Internetové zdroje³⁶

WEB 1. VAŠÁT, Petr. *Kritická diskurzivní analýza: sociální konstruktivismus v praxi*. <http://antropologie.zcu.cz/webzin/kriticka-diskursivni-analyza-socialni-konstruktivismus-v-praxi>. Staženo 10.11.2010 17:27:00.

WEB 2. Stem. *Retrospektiva politických osobností 1989-2009*. <http://www.stem.cz/clanek/1900>. Staženo 10.11.2010 21:18.

WEB 3. Instinkt. *Pavel Drobil: Mlok a květinka nejsou nad člověkem*. http://instinkt.tyden.cz/rubriky/bez-obalu/pavel-drobil-mlok-a-kvetinka-nejsou-nad-clovekem_25398.html. Staženo 10.11.2010 21:23.

WEB 4. Sourcewatch. *Heidelberg Appeal*. http://www.sourcewatch.org/index.php?title=Heidelberg_Appeal. Staženo 11.11.13:41.

WEB 5. Exxon Secrets. <http://www.exxonsecrets.org/maps.php>.

WEB 6. Ihned.cz. *Překlad Klausovy knihy zaplatil Lukoil*. <http://domaci.ihned.cz/c1-26517090-preklad-klausovy-knihy-zaplatil-lukoil>. Staženo 10.11.2010 22:29.

WEB 7. PEHE, Jiří. *Kapitalismus, demokracie a svoboda nejsou synonyma*. <http://www.pehe.cz/zapisnik/kapitalismus-demokracie-a-svoboda-nejsou-synonyma>. Staženo 12.11.2010 13:52.

WEB 8. Ihned.cz. *Kůrovec má nového nepřítel. Klaus podepsal petici Pro zdravou Šumavu*. <http://domaci.ihned.cz/c1-38162320>. Staženo 11.11.2010 0:07.

---

³⁶ Seřazeno podle pořadí v jaké je na tyto zdroje odkazováno v textu.